

ØF- rapport nr. 05/2011

Entreprenørskap i grunnopplæringen

Status 2010

av

Vegard Johansen

&

Tuva Schanke

Østlandsforskning

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med fylkeskommunene og høgskolestyrene/de regionale høgskolesentra i fylkene Oppland, Hedmark og Buskerud som stiftere i samarbeid med Kommunaldepartementet.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer og har i tillegg kontorer i Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Næringsliv og regional utvikling
Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskning sine viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF- rapport nr. 05/2011

Entreprenørskap i grunnopplæringen

Status 2010

av

Vegard Johansen

&

Tuva Schanke

Tittel: Entreprenørskap i grunnopplæringen. Status 2010

Forfattere: Vegard Johansen & Tuva Schanke

ØF-rapport nr.: 05/2011

ISBN nr.: 978-82-7356-681-2

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer: 1050

Prosjektnavn: Entreprenørskap i utdanningen

Oppdragsgiver: Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet

Prosjektleder: Vegard Johansen

Referat: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) og Østlandsforskning (ØF) fikk våren 2010 i oppdrag å gjennomføre en følgeforskning av entreprenørskap i utdanningen (EiU) i perioden 2010-14. Arbeidet er organisert i fem delprosjekter, og denne rapporten er resultatet av delprosjekt 2A: "Statusbeskrivelse for grunnopplæringen 2010". Formålet med delprosjektet og denne rapporten er å beskrive utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring i grunnskolen og videregående opplæring. Vi kartlegger i alt åtte tilbud i grunnskolen og seks tilbud i videregående opplæring.

Det er hentet inn tre typer data i dette prosjektet. For det første har vi gjennomgått fagtilbudet til alle videregående skoler for å kartlegge utbredelsen av programfaget "Entreprenørskap og bedriftsutvikling". For det andre har vi systematisert data om utbredelsen av entreprenørskapstilbud fra de eksterne tilbyderne Ungt Entreprenørskap, FIRST Scandinavia og Norges forskningsråd. For det tredje gjorde vi en spørreundersøkelse blant mer enn 700 skoleledere som inkluderte spørsmål om utbredelsen av entreprenørskapstilbud i skolens egen regi.

Emneord: Entreprenørskap, EiU, Grunnopplæring, Ungt Entreprenørskap, Entreprenørielle metoder, Entreprenørskap og bedriftsutvikling

Dato: Mars 2011

Antall sider: 58

Pris: Kr 100,-

Utgiver: Østlandsforskning
postboks 223
2601 LILLEHAMMER

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) og Østlandsforskning (ØF) fikk i 2010 i oppdrag å gjøre en følgeforskning om entreprenørskap i utdanningen (EiU) i perioden 2010-2014. Oppdraget er gitt av Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet.

Arbeidet med følgeforskningen er organisert i fem delprosjekter, og denne rapporten er resultatet av delprosjekt 2A: "Statusbeskrivelse for grunnopplæringen". Formålet med delprosjektet og denne rapporten er å beskrive utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring i grunnskolen og videregående opplæring. Delprosjekt 2A er gjort i perioden september 2010 til mars 2011, og fremdriften i delprosjektet har vært slik:

- Forberedelse spørreundersøkelse: september 2010
- Spørreundersøkelse videregående: oktober 2010
- Systematisering av tallmateriale fra eksterne aktører: november 2010
- Spørreundersøkelse grunnskolen: desember 2010
- Kartlegging av Entreprenørskap og bedriftsutvikling: januar 2011
- Analyse og rapportskrivning februar 2011
- Presentasjon og levering av sluttrapport: mars 2011

Vi vil takke Ungt Entreprenørskap, FIRST Scandinavia og Norges Forskningsråd (ved Nysgjerriger) for at de har bidratt med datamateriale. Organisasjonene har også fått anledning til å gå gjennom rapporten slik at vi har sikret at alle fakta om deres virksomhet er korrekt presentert. Vi retter en spesiell takk til alle skolelederne som deltok i spørreundersøkelsene høsten 2010. Takk til Liv Anne Støren og Olav Spilling for kommentarer til rapportutkast. Sist vil vi takke referansegruppa i Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet for oppdraget, godt samarbeid og nyttige innspill.

Lillehammer, mars 2011

Trude Hella Eide
Forskningsleder

Vegard Johansen (ØF)
Prosjektansvarlig
Statusbeskrivelse for grunnopplæringen
Østlandsforskning

Innhold

Sammendrag	7
Summary.....	9
1 Innledning	11
1.1 Formål og data.....	11
1.2 Rapportens oppbygging.....	12
2 Forskning på entreprenørskap i grunnopplæringen.....	13
2.1 Operasjonalisering av EiU.....	15
2.2 Funn fra skolelederkartleggingen av EiU i 2007.....	17
3 Valg av entreprenørskapstilbud og andre indikatorer	19
3.1 Tilbud i skolens regi.....	19
3.2 Tilbud i eksterne aktørers regi.....	21
3.3 Andre indikatorer på skolers entreprenørskapssatsing	26
4 Datagrunnlaget	29
4.1 Data fra eksterne aktører	30
4.2 Data om Entreprenørskap og bedriftsutvikling	30
4.3 Spørreundersøkelsen til skoleledere	31
4.4 Regionale variasjoner.....	34
5 Grunnskolen	35
5.1 Fire entreprenørskapstilbud i regi av eksterne aktører	35
5.2 Fire entreprenørskapstilbud i skolens egen regi	39
5.3 Faktorer som fremmer EiU og stimulering av elevers entreprenørskapskompetanse	40
5.4 Utbredelsen av entreprenørskapstilbud i grunnskolen.....	43
6 Videregående skole.....	45
6.1 Ungdomsbedrift i regi av UE	45
6.2 Fem entreprenørskapstilbud i skolens egen regi.....	46
6.3 Faktorer som fremmer EiU og stimulering av elevers entreprenørskapskompetanse	48
6.4 Utbredelsen av entreprenørskapstilbud i videregående opplæring	50
7 Hovedfunn fra undersøkelsen	53
Referanser	59

Tabeller / Figurer

Tabell 1.1 Oversikt over EiU-data som er samlet inn.....	12
Tabell 2.1 Oversikt over norsk forskning om entreprenørskap i grunnopplæringen, 2007-2011.	14
Tabell 2.2 Læreplaner for fag/utdanningsprogram som viser til begrepet ”entreprenørskap”	15
Tabell 2.3 Systematisering av viktige former for entreprenørskapstilbud i grunnopplæringen..	16
Tabell 3.1 Oversikt over UEs aktiviteter.....	23
Tabell 3.2 Oversikt over UEs programmer i grunnopplæringen.....	24
Figur 3.1 Suksessfaktorer for en målrettet EiU-satsing	27
Tabell 4.1 Data for statusbeskrivelsen i grunnskole og videregående opplæring	29
Tabell 4.2 Sammenligning av populasjon og nettoutvalg for videregående opplæring. Prosent.	32
Tabell 4.3 Sammenligning av populasjon og nettoutvalg for videregående opplæring. Prosent.	33
Tabell 4.4 Oversikt over variabler for å beskrive regionale variasjoner.....	34
Tabell 5.1 Fordeling av skoler og deltakere i tilbud i regi av eksterne aktører. Antall og prosent.	36
Tabell 5.2 Fordeling av skoler og deltakere i tilbud i regi av eksterne aktører. Sortert ut fra BA- regioner. Antall og prosent.....	37
Tabell 5.3 Fordeling av skoler og deltakere i tilbud i regi av eksterne aktører. Sortert ut fra landsdeler. Antall og prosent.....	38
Tabell 5.4 Entreprenørskapstilbud i grunnskoleens egen regi. BA-region og landsdel. Andel.....	39
Tabell 5.5. Bruk av handlingsplanen, forankring av EiU, tilbud om videreutdanning i EiU og prosjekt i pedagogisk entreprenørskap. Andeler skoler med positivt svar.....	40
Tabell 5.6 Innhenting og vurdering av veiledning/informasjon om EiU. Andeler m/positivt svar.	41
Tabell 5.7 Skolers vektlegging av utvikling av entreprenørskapskompetanse. Andel ”stor grad”.	42
Tabell 5.8 Oversikt over utbredelsen av entreprenørskapstilbud i grunnskolene. Andel skoler.	43
Tabell 6.1 Fordeling av UB-deltakere ut fra utdanningsprogram. Antall og prosent.	45
Tabell 6.2 UB-skoler og UB-elever ut fra BA-region og landsdel. Antall og prosent.....	46
Tabell 6.3 Fordeling av skoler med programområdet ”Språk, samfunnsfag og økonomi” som tilbyr og ikke tilbyr Entreprenørskap og bedriftsutvikling, nasjonalt nivå, landsdeler og fylker	47
Tabell 6.4 Entreprenørskapstilbud i grunnskoleens egen regi. BA-region og landsdel. Andel.....	47
Tabell 6.5. Bruk av handlingsplanen, forankring av EiU, tilbud om videreutdanning i EiU og prosjekt i pedagogisk entreprenørskap. Andeler skoler med positivt svar.....	48
Tabell 6.6 Innhenting og vurdering av veiledning/informasjon om EiU. Andeler m/positivt svar.	49
Tabell 6.7 Skolers vektlegging av utvikling av entreprenørskapskompetanse. Andel ”stor grad”.	50
Tabell 6.8 Oversikt over utbredelsen av entreprenørskapstilbud i videregående. Andel skoler.	51
Tabell 7.1 Oversikt over utbredelsen av entreprenørskapstilbud. Andel skoler.	54
Tabell 7.2 Oversikt over utbredelsen av entreprenørskap som fag og som prosjekt i grunnskole og videregående. Andel skoler.....	56

Sammendrag

Fra slutten av 1990-tallet har det vært en satsing i Norge på entreprenørskap i utdanningen (EiU). EiU skal stimulere elevens entreprenørskapskompetanse og stimulere elevens læring i fag og grunnleggende ferdigheter. Begrepet entreprenørskapskompetanse inkluderer personlige egenskaper og holdninger som er nyttige for alle samfunnsområder (evne og vilje til å ta initiativ, nytenkning og kreativitet, risikovilje, selvtillit, samarbeidsevner og sosiale ferdigheter) og spesifikt entreprenørielle kvaliteter og kunnskap som er rettet mot det å starte og drive en virksomhet (kunnskaper og ferdigheter om forretningsutvikling og nyskappingsprosesser).

Entreprenørskapsopplæring kan organiseres som eget fag, som arbeidsform integrert i fag eller som et emne som gjennomgås i fag. Som arbeidsform skiller vi mellom ulike typer prosjektarbeid og bruk av ”entreprenørielle metoder” i generell undervisning (utvalgte pedagogiske verktøy og undervisningsmåter). Videre kan entreprenørskapsopplæring være i regi av skolen selv eller i regi av eksterne aktører. Et siste hovedpunkt er at formålene ved entreprenørskapstilbudene varierer: i) utdanning *om* entreprenørskap innebærer å lære om entreprenørskap som et samfunnsmessig fenomen; ii) utdanning *for* entreprenørskap gjelder opplæring for å utvikle kunnskaper og ferdigheter som er viktige for å starte og drive en virksomhet; og iii) utdanning *gjennom* entreprenørskap innebærer at man benytter entreprenørielle prosesser som et virkemiddel for å oppnå bestemte læringsmål.

Det er et mangfold av entreprenørskapstilbud i regi av eksterne aktører, men kartleggingen tar kun for seg tilbud av et visst omfang og en viss utbredelse. Få eksterne organisasjoner tilbyr entreprenørskapstilbud med nasjonal innflytelse, først og fremst Ungt Entreprenørskap (UE).

I grunnskolen identifiserte vi åtte typer entreprenørskapstilbud. 18 prosent av grunnskolen tilbyr ikke noen av disse entreprenørskapstilbudene, mens 82 prosent av skolene gir fra ett til seks tilbud: 27 prosent tilbyr ett entreprenørskapstilbud, 27 prosent tilbyr to-tre tilbud og 28 prosent tilbyr fire til seks tilbud. De mest utbredte tilbudene er samarbeidsprosjekt mellom skolen og arbeidslivet og elevbedrift i skolens egen regi (mer enn fire av ti skoler), mens i underkant av hver fjerde skole tilbyr tverrfaglige prosjekter i regi av skolen selv eller elevbedrift i regi av UE. Tverrfaglige prosjekter i regi av eksterne tilbydere er mindre utbredt.

I videregående opplæring identifiserte vi seks typer entreprenørskapstilbud. 4 prosent av videregående skoler tilbyr ikke noen av disse entreprenørskapstilbudene, mens 96 prosent av skolene gir ett eller flere tilbud: 36 prosent har ett-to tilbud, 51 prosent har tre-fire tilbud og 9 prosent har fem-seks tilbud. De mest utbredte tilbudene er samarbeidsprosjekt mellom skolen og

arbeidslivet (tre av fire skoler) og ungdomsbedrift i regi av UE (to av tre skoler). Deretter følger elevbedrift i regi av skolen selv og andre typer tverrfaglige prosjekter (rundt fire av ti skoler). I underkant av en av fem skoler tilbyr programfaget Entreprenørskap og bedriftsutvikling.

Den store majoriteten av grunnskoler og videregående skoler tilbyr ett eller flere entreprenørskapstilbud. Samtidig viser rapporten at det er store variasjoner i utbredelsen av EiU, blant annet i forhold til: i) *skolenivå* (EiU er mer utbredt i videregående opplæring enn i grunnskolen), ii) *utdanningsprogram* (EiU er mer utbredt i yrkesfaglige utdanningsprogram enn i studieforberedende utdanningsprogram), og iii) *geografi* (i grunnskolen har EiU størst utbredelse i mindre sentrale områder og i fylker som Trøndelag, Innlandet, Nordland og Sogn og Fjordane). Et siste poeng er at vi finner variasjoner i hvilke typer entreprenørskapstilbud som prioriteres på ulike skolenivå. I grunnskolen vektlegges entreprenørskapstilbud som bare har et fokus på å utvikle personlige egenskaper og holdninger. I videregående opplæring står derimot de tilbud som både har fokus på å utvikle personlige egenskaper og holdninger og spesifikt entreprenørielle kvaliteter (kunnskaper og ferdigheter om forretningsutvikling og nyskappingsprosesser) sterkere.

Selv om kartleggingen er basert på et solid datamateriale har den noen mangler. For det første har vi ikke kartlagt utbredelsen entreprenørskapstilbud i regi av lokale og regionale eksterne aktører, og dermed gir vi ikke et ”fullstendig” bilde. Spørreundersøkelsen tyder på at slike entreprenørskapstilbud har et meget begrenset omfang (knappe to prosent av skolene). For det andre har vi ikke kartlagt i hvilke fag entreprenørskap brukes som arbeidsform eller som et emne som gjennomgås. Dette vil vi kunne gi et bedre svar for i forbindelse med undersøkelsen av læringsutbytte som gjennomføres i 2012 (delprosjekt 4a i følgeforskningen). For det tredje gir kartleggingen av entreprenørskapstilbud i regi av skolene selv ikke informasjon om antall timer som elevene bruker. For det fjerde har vi ikke informasjon om antall og andel elever som har deltatt i entreprenørskapstilbud i regi av skolene selv.

Når det gjelder andel elever og antall timer har vi kunnet hente inn noe informasjon om dette når det gjelder entreprenørskapstilbud i regi av eksterne aktører. Kartleggingen forteller oss at:

- 14000 elever, dvs. åtte prosent av elevene i ungdomsskolen, deltar årlig i elevbedrift i regi av Ungt Entreprenørskap.
- 11000 elever, dvs. 6 prosent av elevene i videregående opplæring, deltar årlig i Ungdomsbedrift i regi av Ungt Entreprenørskap. I snitt bruker hver elev 200 timer.
- 5000 elever, dvs. tre prosent av elevene i 5.-7. trinn, deltar årlig i SMART i regi av Ungt Entreprenørskap.
- 4000 elever, dvs. en prosent av elevene i 5.-10. trinn, deltar årlig i FIRST LEGO League i regi av FIRST Scandinavia. I snitt bruker hver elev 55 timer.
- 2000 elever, dvs. 0,5 prosent av elevene i 1.-7. trinn, deltar årlig i Årets Nysgjerriger i regi av Norges Forskningsråd. Her bør man beregne minimum 15 timer (men de fleste som er med i konkurransen bruker nok mer tid enn dette).

Summary

Entrepreneurship education (EE) has been a prioritized area in Norwegian educational policy since the late 1990s. EE is meant to stimulate young peoples` entrepreneurial competence and capacity to learn subjects and basic skills. The term entrepreneurial competence refers to i) personal qualities and attitudes that are useful in many settings (willingness to take initiative, innovation and creativity, willingness to take risks, self-confidence, ability to collaborate and social skills) and ii) knowledge and skills concerning innovative processes and business.

EE is either organized as a separate subject, or integrated as a way of working in other subjects, or a topic discussed in subjects. Considering EE as a method, we divide between (interdisciplinary) projects and selected “entrepreneurial methods”. EE is organized by the school itself or offered by external organizations. Furthermore, it is common practice to distinguish between three approaches: education *about* entrepreneurship investigates entrepreneurship as a societal phenomenon; education *for* entrepreneurship is to acquire skills and knowledge of relevance when starting up a new enterprise; and education *through* entrepreneurship uses the entrepreneurial process as a tool to achieve a particular set of learning objectives.

External organizations offer a variety of entrepreneurship programs, but we will only account for programs of a certain magnitude (hours) and spreading (pupils). Few organizations offer entrepreneurship programs with national distribution, most notably Junior Achievement – Young Enterprise Norway (JA-YE).

We have identified eight different entrepreneurship offers in primary and lower secondary education. 18 per cent of schools do not offer entrepreneurship and 82 per cent offer entrepreneurship: 27 per cent offer one entrepreneurship program, 27 per cent offer two-three entrepreneurship programs and 28 per cent offer four-six entrepreneurship programs. Collaboration between school and working life and pupil enterprises organized by the school are most common (more than four of ten schools). One of four schools offer interdisciplinary projects organized by the school or pupil enterprises organized by JA-YE. Interdisciplinary projects by other external organizations are less widespread.

We have identified six different entrepreneurship offers in upper secondary education and training. Four per cent of schools do not offer entrepreneurship and 96 per cent offer entrepreneurship: 36 per cent offer one-two entrepreneurship programs, 51 per cent offer three-four entrepreneurship programs and nine per cent offer five-six entrepreneurship programs.

Collaboration between school and working life (three of four schools) and the company programme by JA-YE (two of three schools) are most common. About four of ten schools offer pupil enterprises and other interdisciplinary projects organized by the school. Less than one of five schools offer the programme subject Entrepreneurship and business.

A majority of schools offer entrepreneurship, but there are variations according to education level, education programme and geography. i) EE is more widespread in upper secondary education and training compared to primary and lower secondary education. ii) EE is more widespread in vocational education programmes compared to those for specialization in general studies. iii) EE is most widespread in rural areas and in Trøndelag, Innlandet, Nordland and Sogn og Fjordane. A final point is variations in EE-approaches at different levels: the dominant approach in primary and lower secondary school is education *through* entrepreneurship, whilst some projects in upper secondary schools also include a significant element of education *for* entrepreneurship (enterprises and the subject Entrepreneurship and business).

Even if we have gathered a substantial amount of data, we fail to give a complete description of EE. First, we do not account for entrepreneurship programs offered by local and regional external organizations. The survey indicates that this is a minor issue since such programs are found in less than two per cent of all schools. Second, we are unable to provide information about the use of entrepreneurship as a method in particular subjects. In this report we only account for the total spreading, but we will be able to provide information about subjects and entrepreneurship when we conduct the pupil survey on learning outcome in 2012 (part 4a of the study). Third, we do not have information on the magnitude of pupil participation in entrepreneurship organized by the school (number of hours spent on entrepreneurship). Fourth we do not have information about the number and share of pupils that participate in entrepreneurship organized by the school

Considering the questions about number of pupils in EE and hours spent on EE, we have been able to extract information from external organizations. Their data tell us:

- 14000 pupils, eight per cent of all pupils in lower secondary education, participate annually in pupil enterprises offered by JA-YE.
- 11000 pupils, six per cent of all pupils in upper secondary education and training, participate annually in the company program offered by JA-YE. The average pupil spent about 200 hours on this enterprise program.
- 5000 pupils, three per cent of all pupils in grades 5-7, participate annually in SMART offered by JA-YE.
- 4000 pupils, one per cent of all pupils in grades 5-10, participate annually in FIRST LEGO League offered by FIRST Scandinavia. The average pupil spent about 55 hours in FIRST LEGO League.
- 2000 pupils, 0.5 per cent of all pupils in grades 1-7, participate annually in Årets Nysgjerriger offered by the Research Council Norway. 15 hours is considered a minimum to be able to compete, and most pupils probably spent more than 15 hours.

1 Innledning

I Norge drives en målrettet satsing på følgeforskning av entreprenørskap i utdanningen (EiU) ut fra et ønske om å bidra i utviklingen av en kultur for entreprenørskap. Satsingen på EiU berører både nærings-/regionalpolitikken og utdanningspolitikken, og er forankret i en handlingsplan for perioden 2009 til 2014 som Kunnskapsdepartementet, Kommunal og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet står sammen om (KD, KRD & NHD 2009).

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) og Østlandsforskning (ØF) gjør en følgeforskning av den nasjonale EiU-satsingen i perioden 2010 til 2014. Formålet med følgeforskningen er mangesidig. Vi skal operasjonalisere begrepet EiU, gi en beskrivelse av status for EiU på alle utdanningsnivå, og gjennomføre en evaluering av oppfølgingen av den nevnte handlingsplanen. Det skal også gjøres forskningsstudier som ser på hvilken betydning entreprenørskapstilbud har for utvikling av entreprenørskapskompetanse, læring i fag og utvikling av grunnleggende ferdigheter.

Arbeidet med følgeforskningen er organisert i fem delprosjekter. Denne rapporten er resultatet av delprosjekt 2a: ”Statusbeskrivelse for grunnopplæringen 2010”. Formålet med delprosjektet er å beskrive utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring i grunnskolen og videregående opplæring. På samme tid avsluttes delprosjekt 2b hvor man har beskrevet omfanget og utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring i høyere utdanning. Denne rapporten av NIFU-forskerne Ekaterina Bjørnåli, Liv Anne Støren og Inger Henaug har tittelen *Entreprenørskap i høyere utdanning – en kartlegging av omfang og innhold*.

I de påfølgende sidene skal vi kortfattet vise hvordan vi har gått frem for å kartlegge utbredelsen av entreprenørskapstilbud i grunnskole og videregående opplæring.

1.1 Formål og data

Formålet med denne rapporten er å gi en statusbeskrivelse av utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring i grunnskolen og i videregående opplæring. Tilbudene som det ses på er enten i regi av skolene selv eller i regi av eksterne tilbydere. Vi gir også en analyse av regionale variasjoner, og diskuterer EiU ut fra utdanningsprogram i videregående opplæring.

Datagrunnlaget for statusbeskrivelsen består av: tallmateriale om utbredelse av entreprenørskapstilbud fra eksterne aktører (Ungt Entreprenørskap, Norges Forskningsråd og FIRST Scandinavia), en gjennomgang av videregående skolars utdanningstilbud i programfaget Entreprenørskap og bedriftsutvikling, samt data fra en spørreundersøkelse besvart av 700 skoleledere. Tabell 1.1 gir en oversikt over rapportens tallmateriale. Som man kan se, har vi hentet inn data helt på skolenivå, men i analyser som gjengis i rapporten gir vi hovedsaklig beskrivelser på nasjonalt nivå, landsdelsnivå og bosteds- og arbeidsregioner. Noe av datamaterialet er tall for hele populasjonen og noe av datamaterialet er utvalgstill.

Tabell 1.1 Oversikt over EiU-data som er samlet inn.

	Nasjonalt	Fylke	Kommune	Skole
<i>Entreprenørskapstilbud i eksterne aktørers regi</i>				
Ungt Entreprenørskap	X	X	X	X
FIRST Scandinavia	X	X	X	X
Norges Forskningsråd	X	X	X	X
<i>Entreprenørskapstilbud i skolars egen regi</i>				
Entreprenørskap og bedriftsutvikling	X	X	X	X
Ulike typer prosjektarbeid	Y	Y	Y	Y
Entreprenørielle metoder	Y	Y	Y	Y

X = Populasjonsdata (alle skoler)

Y = Utvalgsdata (et utvalg av skolene)

Vi begynner med de store nasjonale eksterne aktørene. Vi har fått tilgang til bakgrunnsdata om antall elever ved hver skole som deltar i alle programmer i regi av *Ungt Entreprenørskap* (UE). Vi har også fått opplysninger om antall elever ved hver skole som deltar i tilbudene til FIRST Scandinavia og Norges forskningsråd, henholdsvis FIRST LEGO League og Årets Nysgjerrigper.

Vi er så kommet til EiU-aktivitet i skolens egen regi. Vi har studert utdanningstilbudet til alle videregående skoler med programområdet "Språk, samfunnsfag og økonomi" for å gjengi utbredelsen av programfaget *Entreprenørskap og bedriftsutvikling*. Det er i "Språk, samfunnsfag og økonomi" dette programfaget tilbys. Vi har hentet inn data ved en spørreundersøkelse til skoleledere for å få et estimat på utbredelsen av entreprenørskap som arbeidsform i fag. Her er det stilt spørsmål om skolens bruk av ulike former for prosjektarbeid (elevbedrift, tverrfaglig prosjekt mv.) og andre entreprenørielle arbeidsformer.

1.2 Rapportens oppbygging

Rapporten har syv kapitler. Kapittel 2 tar for seg noen funn fra tidligere studier av EiU i grunnopplæringen, mens kapittel 3 identifiserer entreprenørskapstilbud og andre indikatorer. Kapittel 4 tar for seg metodiske forhold. I kapittel 5 presenteres funn for grunnskolen og i kapittel 6 ses det på videregående opplæring. Kapittel 7 systematiserer ulike former for EiU og gir et helhetlig bilde av utbredelsen av EiU.

2 Forskning på entreprenørskap i grunnopplæringen

Det er store variasjoner i formål og kvalitet på forskningen på EiU. De siste fem års forskning har både tatt for seg EiU-satsinger som foregår gjennom skolene selv og i regi av eksterne aktører. I perioden 2007-2010 har vi identifisert tretten norske forskningsprosjekter. Oversikten gjengis i tabell 2.1 (neste side).

Tabellen forteller oss mye om nyere norsk forskning på EiU. For det første er det forsket noe mer på EiU i videregående opplæring enn i grunnskolen. For det andre ser vi at flertallet av studiene har omhandlet programmer i regi av Ungt Entreprenørskap. Tabell 2.1 gjør det også mulig å kategorisere studiene ut fra tema: i) evalueringer av nasjonale og regionale entreprenørskapstilbud; ii) kartlegginger av utbredelse av entreprenørskap på nasjonalt og regionalt nivå; iii) studier med en bred tilnærming til entreprenørskap; og iv) studier av Ungdomsbedrift i regi av Ungt Entreprenørskap.

For vår statusbeskrivelse er to rapporter relevante. Den første rapporten diskuterer hvordan entreprenørskap i utdanningen kan operasjonaliseres (Spilling & Johansen 2011). Den andre rapporten er en kartlegging av utbredelse av entreprenørskapstilbud i 900 grunnskoler fra 2007 (Rotefoss & Nyvold 2007). Vi skal gjengi hovedfunnene fra begge rapportene.

Tabell 2.1 Oversikt over norsk forskning om entreprenørskap i grunnopplæringen, 2007-2011.

Forfatter(e) og tittel	Sammendrag	GS	VGS
<i>Evalueringer</i>			
Rotefoss, Nyvold & Ovesen (2008) Evaluering av regjeringens strategiplan for entreprenørskap i utdanningen.	Evaluering av om målene med planen var nådd, og hvilke effekter strategiplanen hadde. Bruk av både kvalitative og kvantitative metoder.	X	X
Johansen (2007) Evaluering av Din Framtid.	Evaluering av et Interreg-prosjekt som skulle stimulere til økt bruk av entreprenørielle arbeidsformer. Surveyer til elever og lærere.	X	X
Skogvold (2008) 1000 grensepasseringer.	Evaluering av Interreg-prosjektet Grenseløst entreprenørskap i skolen. Bruk av både kvalitative og kvantitative metoder	X	X
<i>Kartlegginger av entreprenørskap</i>			
Rotefoss & Nyvold (2007) Entreprenørskapskompetanse i norsk grunnskole 2006/07.	Survey med deltakelse fra 900 grunnskoler, der målet var å kartlegge utbredelsen av kompetanse i entreprenørskap.	X	
Ovesen & Rotefoss (2010) Et solid løft! - en evaluering av satsningen på entreprenørskap i skolen i Nordland.	Kartlegging av satsingen på EiU i Nordland, basert på spørreundersøkelser, telefonintervju og fokusgrupper.	X	X
<i>Forskning med en bred forståelse til entreprenørskap</i>			
Johansen, Schanke & Lauritzen (2008) Ungt Entreprenørskap og regional utvikling.	Studie av regionale forhold ved arbeidet som UE gjør i grunnskole, videregående opplæring og i høyere utdanning. Bruk av både kvalitative og kvantitative metoder.	X	X
Johansen, Skålholt & Schanke (2008) Entreprenørskapsopplæring og elevenes læringsutbytte.	Survey til 3000 elever der man sammenlignet kompetansen til elever som hadde vært med på ulike former for entreprenørskap (testgruppe) med elever uten entreprenørskaps erfaring (kontroll).	X	X
Skogen & Sjøvoll (red.) (2009) Pedagogisk entreprenørskap. Innovasjon og kreativitet i skoler i Norden.	Antologi med teoretiske og empiriske bidrag fra en konferanse om pedagogisk entreprenørskap i 2009. Et tosifret antall norske forskere har bidratt med papere.	X	X
Spilling & Johansen (2011) Entreprenørskap i utdanningen: perspektiver og begreper	Rapporten gjennomgår teorigrunnlaget for entreprenørskap i utdanningen, og diskuterer hvordan entreprenørskap i utdanningen kan operasjonaliseres på ulike nivåer i utdanningssystemet.	X	X
<i>Studier med fokus på Ungdomsbedrift</i>			
Harris-Christensen & Eide (2007) Entreprenørskap er en muskel som kan trenes.	Fokusgrupper med tidligere deltakere i UEs bedriftsprogrammer. Formålet er å høre om læringsprosessene.		X
Johansen (2007) Experiences from participation in JA-YE company programmes.	Survey med 1000 UB-deltagere i seks europeiske land. Formålet var å undersøke om deltagelsen hadde innvirkning på deres senere yrkeskarriere.		X
Johansen & Schanke (2009) Trivsel og fravær i videregående opplæring.	Treårig forskningsprosjekt om satsinga på inkluderende arbeidsliv i UB. Data fra gruppeintervjuer og surveyer til elever.		X
Riese (2010) Friendship and learning. Entrepreneurship education through mini-enterprises.	Avhandling fra Universitetet i Bergen med tre forskningspaper som omhandler læringsprosesser i UB.		X
GS = Grunnskole	VGS = Videregående opplæring		

2.1 Operasjonalisering av EiU

Spilling og Johansen (2011) redegjør for hvilke læreplaner for fag i grunnopplæringen som tar inn "entreprenørskap" spesifikt, og de systematiserer de viktigste entreprenørskapstilbudene i grunnopplæringen i regi av eksterne aktører og skolen selv. Både fagplaner og de enkelte entreprenørskapstilbud klassifiseres ut fra dets formål og forfatterne benytter en internasjonal anerkjent inndeling (Rosa, Scott & Klandt 1996):

- Utdanning *om* entreprenørskap innebærer at man lærer om entreprenørskap som et samfunnsmessig fenomen, det vil si hvilken rolle og betydning entreprenørskap har for utviklingen i samfunnet.
- Utdanning *for* entreprenørskap gjelder opplæring og trening for å utvikle kunnskaper og ferdigheter som gir grunnlag for å starte og drive en virksomhet.
- Utdanning *gjennom* entreprenørskap innebærer at man benytter entreprenørielle prosesser som et virkemiddel for å oppnå bestemte læringsmål (dvs. man bruker entreprenørskap som en pedagogisk metode).

Tabell 2.2 Læreplaner for fag/utdanningsprogram som viser til begrepet "entreprenørskap"

	Gjennom	For	Om
<i>Grunnskolen</i>			
Samfunnsfag (gjennomgående)			X
Mat og helse		(X)	X
Kunst og håndverk	X	(X)	
Utdanningsvalg	X	X	
<i>Videregående opplæring</i>			
Entreprenørskap og bedriftsutvikling (språk, samfunnsfag, økonomi)	X	X	X
Markedsføring og ledelse (språk, samfunnsfag, økonomi)	X	X	
Design og arkitektur (Formgivingsfag)		X	
Treningsledelse (Idrettsfag)	X		
Lederutvikling (Idrettsfag)	X		X
Design og håndverk	X	X	
Elektrofag	X	X	
Medier og kommunikasjon	X	X	
Naturbruk		X	
Service og samferdsel	X	X	

Kilde: Spilling og Johansen 2011

Læreplanen i Kunnskapsløftet legger vekt på variasjon i læringsformer og læringsarenaer, praktisk læring og valgfrihet i nært samspill mellom skolen og samfunnet. Flere av lærerplanene for fag omtaler entreprenørskap, og tabell 2.2 oppsummerer hvor "entreprenørskap" er et formål eller kompetansemål for fag/utdanningsprogram. I grunnskolen er entreprenørskap med i samfunnsfag, kunst og håndverk, mat og helse og utdanningsvalg. I videregående opplæring er entreprenørskap inkludert i ett eller flere fag i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene design og håndverk, elektrofag, medier og kommunikasjon, naturbruk og service og samferdsel. I studieforberedende finner man entreprenørskap i samfunnsfag, markedsføring og ledelse, design og arkitektur, treningsledelse, lederutvikling og i entreprenørskap og bedriftsutvikling. Hovedvekten i grunnskolen er på entreprenørskap som pedagogisk metode (*gjennom*), mens det

i videregående både er et fokus på utdanning *gjennom* entreprenørskap og *for* entreprenørskap. Vi finner utdanning *om* entreprenørskap som mål i noen få fag.

Spilling og Johansen (2011) systematiserer også de viktigste entreprenørskapstilbudene. Målet deres er å skape et verktøy for: i) å kartlegge omfanget av ulike former for EiU og ii) å vurdere effekter av satsingen på ulike former for EiU. I utvelgelsen skisserer de følgende premisser:

- Entreprenørskapsopplæring kan organiseres som eget fag, som arbeidsform integrert i fag eller som et emne som drøftes i et fag. Som arbeidsform skilles det mellom ulike typer prosjektarbeid (elevbedrift, tverrfaglig prosjekt) og ”entreprenørielle metoder” (utvalgte pedagogiske verktøy og undervisningsmåter).
- I grunnopplæringen er forståelsen av EiU bred, og en kan differensiere mellom ulike tilbud ut fra deres formål: elevbedrift (utdanning gjennom og for entreprenørskap), tverrfaglig prosjekt (utdanning gjennom entreprenørskap) og entreprenørielle metoder (utdanning gjennom entreprenørskap).
- Entreprenørskap som arbeidsform kan være i regi av skolen selv eller i regi av eksterne aktører. Siden man ønsker å måle effekter av ulike former for entreprenørskapstilbud, er det lagt to kriterier til grunn for valget av eksterne tilbud/prosjektarbeid: det må ha et visst omfang målt i antall timer (for at det skal gi et læringsutbytte) og det må ha en viss utbredelse målt i antall elever (for å kunne gi et læringsutbytte på nasjonalt nivå).

Tabell 2.3 sammenstiller ulike entreprenørskapstilbud ut fra utdanningsnivå (grunnskole og videregående opplæring), aktør (skolens regi eller eksterne aktører) og hensikt (om, gjennom, for). Eksterne aktører er inne i grunnskolen med Elevbedrift (UE), kunnskaps- og teknologiturneringen FIRST LEGO League (FIRST Scandinavia) og forskningskonkurransen Årets Nysgjerrigper (Norges Forskningsråd). I videregående opplæring er Ungdomsbedrift (UE) inkludert. Av entreprenørskapstilbud i skolers egen regi er faget entreprenørskap og bedriftsutvikling viktig. I tillegg kan det skilles mellom tre typer prosjektarbeid - elevbedrift, tverrfaglig prosjekt og samarbeidsprosjekt mellom skole og arbeidsliv - og entreprenørielle metoder i generell undervisning (bl.a. problembasert læring, storyline, café pedagogikk, uteskolepedagogikk, framtidsplanlegging, ideutvikling, kreative ekskursjoner mv.).

Tabell 2.3 Systematisering av viktige former for entreprenørskapstilbud i grunnopplæringen.

	Grunnskolen			Videregående opplæring		
	Gjennom	For	Om	Gjennom	For	Om
<i>I eksterne aktørers regi</i>						
UE: Elevbedrift & Ungdomsbedrift	X	(X)		X	X	
FS: FIRST LEGO League	X					
Forskningsrådet: Årets Nysgjerrigper	X					
<i>I skolens egen regi</i>						
Elevbedrift	X	(X)		X	X	
Tverrfaglig prosjekt	X			X		
Samarbeidsprosjekt skole/arbeidsliv	X			X		
”Entreprenørielle” metoder	X			X		
Entreprenørskap og bedriftsutvikling				X	X	X

2.2 Funn fra skolelederkartleggingen av EiU i 2007

Rapporten til Rotefoss og Nyvold (2007) besvarer tre spørsmål om entreprenørskap i den norske grunnskolen (1.-10. trinn): i) I hvilken grad stimuleres entreprenørielle egenskaper i den norske grunnskolen?; ii) I hvilken grad er entreprenørskapskunnskap og entreprenørskapsferdigheter utbredt i den norske grunnskolen?; og iii) I hvilken grad er regjeringens målsettinger med EiU oppnådd i den norske grunnskolen?

Kartleggingen ble gjort skoleåret 2006/07. Forskerne inviterte alle skoleledere i grunnskolen til en spørreundersøkelse, og 900 skoleledere besvarte spørreskjemaet. Den lave svarprosenten på 29 diskuteres i liten grad. Det blir dessverre ikke gjort noen analyse av datas representativitet bortsett fra kommentaren: "Når det gjelder de fylkesvise analysene, kan det stilles spørsmål om representativiteten for de fylkene med lav svarprosent" (Rotefoss & Nyvold 2007, s.9). Vi skal se på de funnene fra undersøkelsen som er relevante for vår kartlegging av entreprenørskapstilbud.

I delkapitlet *Kjennetegn ved respondentene* har man en liste over ulike entreprenørskapsrelaterte elementer i undervisningen. Her går det frem at 86 prosent av skolene har arbeidet med "lokalt lærestoff om natur og ressursgrunnlag" i siste skoleår, 70 prosent har arbeidet med "lærestoff om lokalt næringsliv" og 41 prosent av skolene har forankret entreprenørskap i skolens virksomhetsplan. Både kunnskap om lokale ressurser og arbeidsliv inngår i det vi kan kalle "entreprenøriell fagkompetanse", og forankring av entreprenørskap i skolens planer er ansett som en sentral suksessfaktor for en målrettet satsing på entreprenørskap i utdanningen.

I delkapitlet *Entreprenørielle egenskaper* har man tatt med et viktig spørsmålsbatteri om stimulering av ulike ferdigheter og egenskaper i undervisningen. Resultatene tyder bl.a. på at mange skoler stimulerer elevene til "å ta ansvar", "å stole på seg selv", "å se muligheter" og "å våge", mens det er færre skoler som stimulerer elevene til "å prøve og feile". Alle de nevnte kategoriene er viktige for å beskrive det vi kaller generelle entreprenørielle egenskaper.

I delkapitlet *Kunnskap og ferdigheter* får vi vite at 44 prosent av skolene har elevbedrift. Av de som bruker elevbedrift, følger fire av ti skoler UEs opplegg. Elevbedrift i UEs og/eller skolens egen regi er viktige entreprenørskapstilbud. I dette delkapitlet får vi også vite om utbredelsen av partnerskap, det vil si samarbeid mellom skole og lokalt arbeids- og næringsliv gjennom bedriftsbesøk, prosjektarbeid for elever, og forelesere fra bedriftene på skolen. Handlingsplanen for EiU foreslår økt bruk av partnerskapsavtaler (KD, KRD & NHD 2009). 24 prosent av skolene har inngått partnerskapsavtale med lokalt næringsliv.

I delkapitlet *Måloppnåelse* ses det blant annet på kjennskap og bruk av regjeringens strategiplan for EiU. Det viser seg at rundt 15 prosent av alle skolene i undersøkelsen benytter planen på skolen. Om skolene bruker handlingsplanen for EiU aktivt, anser vi å være et viktig mål i en kartlegging.

3 Valg av entreprenørskapstilbud og andre indikatorer

I dette kapitlet ses det på entreprenørskapstilbudene som skal kartlegges. Vi begynner med tilbud i skolens egen regi, og vi vil her blant annet argumentere for det å inkludere ulike typer prosjektarbeid i kartleggingen. I forhold til eksterne aktører legger vi to kriterier til grunn for valget av eksterne tilbud/prosjektarbeid: i) prosjektarbeidet må ha et visst omfang/timer og ii) prosjektarbeidet må ha en viss utbredelse.

3.1 Tilbud i skolens regi

I skolens egen regi finner vi entreprenørskap som eget fag, som prosjektarbeid og som arbeidsformer/metoder i generell undervisning.

Entreprenørskap som eget fag

Programfaget Entreprenørskap og bedriftsutvikling kan velges i programområdet ”Språk, samfunnsfag og økonomi”. Det består av to fag (1 & 2) som kan velges uavhengig av hverandre. Entreprenørskap og bedriftsutvikling 1 tar for seg hovedområdene Entreprenørskap, Etablering og Drift. Entreprenørskap og bedriftsutvikling 2 tar for seg hovedområdene Bedriftsutvikling, Innovasjon og Internasjonalisering. Vi skal kort gå gjennom formålet og organiseringen av faget slik det er presentert i læreplanen (Utdanningsdirektoratet 2010).

Formålet med programfaget entreprenørskap og bedriftsutvikling er å utvikle elevenes personlige egenskaper og holdninger, gi innsikt i hvordan eleven kan se muligheter og å utvikle disse til bærekraftige virksomheter, og bidra til forståelse for hvilken rolle entreprenørskap spiller for næringsutvikling i Norge. Opplæringen skal blant annet:

- øke kompetansen om hvordan en virksomhet etableres, drives og utvikles
- gi forståelse for ledelse, økonomi, markedsføring, salg og personalpolitikk
- gi innsikt i innovasjon og hva dette betyr for bedriftsutvikling og verdiskaping
- fremme tverrfaglig forståelse, samarbeidsevne og nettverksbygging
- stimulere til nysgjerrighet, kreativitet og evne til initiativ, refleksjon, analytisk og helhetlig tenkning

Entreprenørskap og bedriftsutvikling legger til rette for bruk av ulike læringsarenaer og stimulerer til samarbeid med arbeids- og næringsliv. Faget skal styrke elevens entreprenørielle kompetanse (personlige egenskaper og holdninger) gjennom å arbeide med virkelighetsnære, praktiske problemstillinger i en sosial kontekst, med eleven som aktør for egen læring. Faget er strukturert i seks hovedområder som utfyller hverandre:

- *Entreprenørskap* handler om begrepet entreprenørskap i en sosial, kulturell og økonomisk sammenheng og hvilken rolle entreprenørskap spiller for idéutvikling og verdiskaping.
- *Etablering* handler om å identifisere forretningsmuligheter å gjøre noe med disse.
- *Drift* handler om å planlegge og drive en virksomhet.
- *Bedriftsutvikling* handler om hvordan en virksomhet kan utvikles.
- *Innovasjon* handler om hvordan virksomheter kan øke konkurranseevne og verdiskaping og verdiskaping gjennom innovasjon knyttet til produkt, prosesser, ledelse, bedriftskultur og forretningsmodeller.
- *Internasjonalisering* dreier seg om hvordan norske virksomheter kan være aktører i internasjonale markeder.

Entreprenørskap integrert i fag

I Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97) ble det gitt en egen veiledning om opplæring i entreprenørskap. Den sa at følgende viktige pedagogiske prinsipper skulle ligge til grunn for entreprenørskapsarbeidet: deltakerstyrt og ansvar for egen læring, problemorientert, erfaringsbasert, prosjektorientert og tverrfaglig og resultatorientert. Entreprenørskap ble særlig satt i forbindelse med tilvalgsfaget ”praktisk prosjektarbeid” i grunnskolen. L97s definisjon av prosjektarbeid sier at det er ei arbeidsform der elevene med utgangspunkt i et problemområde, ei problemstilling eller ei aktuell oppgave definerer og gjennomfører et målrettet arbeid fra ide til ferdig produkt, konkret resultat eller praktisk.” Et prosjektarbeid er m.a.o. avgrenset og målet er å skape et unikt produkt eller løsning. Læringssenterets veiledning til entreprenørskap av 2000 viser også til at prosjektarbeid oppfyller de fleste kriterier for entreprenørskapsprosesser: prosjektarbeidet stimulerer elevenes kreativitet og nysgjerrighet, skaper rom for ideer, har et fokus på muligheter og det å utvikle handlingskompetanse, og prosjektarbeidet retter fokus på elevenes gjennomføringsevne.

Ut fra at det i grunnopplæringen er gitt en bred forståelse av entreprenørskap, finner vi at skolene integrerer entreprenørskap gjennom prosjektarbeid på tre måter. Det første er *elevbedrift*, og her erfarer elevene hva det innebærer å starte, drive og utvikle sin egen bedrift. Noen skoler har elevbedrift i samarbeid med UE (se kapittel 3.2), mens andre skoler tilbyr elevbedrift som prosjektarbeid i egen regi. I de fleste av skolene inngår elevbedrift som tverrfaglig prosjekt og/eller praktisk prosjektarbeid/valgfag (Rotefoss & Nyvold 2007). Selv om ikke alle skolars opplegg er av samme kvalitet som UEs anerkjente bedriftsprogram er elevbedrift i skolens regi en viktig del av entreprenørskapsmangfoldet.

Den andre typen prosjekt er *samarbeidsprosjekt mellom skole og arbeidsliv*. Fra de første kurs i entreprenørskapsopplæring, ved prestisjeuniversitetene Harvard og Stanford, har man vært

opptatt av å skape rom for samarbeid mellom studenter/elever, forskere/lærere og arbeidslivet. Veiledningen til L97 viser til at et delmål med entreprenørskap er ”å fremme kontakt og samarbeid mellom skole og arbeids- og næringsliv”. Handlingsplanen for EiU av 2006 (KD, KRD & NHD 2006) poengterer at samfunnet endres så raskt at skolen alene ikke kan gi barn og unge den kompetansen de trenger ”uten å ha et tett og gjensidig samarbeid med både lokalt næringsliv og andre miljøer i lokalsamfunnet.” Dette tilsier at en kartlegging av entreprenørskap bør inkludere en oversikt over skolens vilje og evne til samarbeidsprosjekter med arbeidslivet.

Den tredje typen prosjektarbeid er *tverrfaglige prosjekt*. Alle handlingsplaner for EiU – fra 1997 til dagens handlingsplan – ser entreprenørskap som en fagovergripende og sammensatt arbeidsform. Med dette tenker man på at entreprenørskap som læringsmål ikke er knyttet til enkeltfag, men viser til en tverrfaglig arbeidsform som bygger opp elevenes kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Læringscenterets veileder for entreprenørskap (2000) nevner tverrfaglighet som en søyle i EiU-satsingen: ”tverrfaglig arbeid gir eleven mulighet til å se sammenheng og helhet og å finne løsninger og muligheter til å realisere ideer”. I handlingsplanen av 2004 står det (KD, KRD & NHD 2004): ”ved å løse opp skillene mellom fagene og oppmuntre elevene til å søke bred kunnskap i egen problemløsning, vil de i større grad finne kreative løsninger og få resultater som de kan nyttiggjøre seg videre. Det er først når elevene har utviklet evnen til å tenke tverrfaglig og se forbindelser mellom fagene, at de etablerer kunnskap som kan nyttiggjøres i flere sammenhenger.” Vår vurdering er at kartleggingen av entreprenørskapsmangfoldet også bør inkludere en oversikt over skolens bruk av andre tverrfaglige prosjekter enn elevbedrift og samarbeidsprosjekt skole/arbeidsliv.

I tillegg til prosjektarbeid kan entreprenørskap være integrert i fag gjennom bruk av ”entreprenørielle metoder”. Det er store variasjoner i hvordan skoleledelsen og den enkelte lærer tolker hva som er entreprenørskapsopplæring (Rotefoss og Nyvold 2007; Johansen mfl. 2008): i sin bredeste form kan man definere slike metoder som så å si ”alle arbeidsformer” utenom tradisjonell kateterundervisning, mens en snever definisjon kun vil inkludere det å tilrettelegge for læring ved at elever opplever ”entreprenørielle situasjoner”. En mer balansert tilnærming er å vise til pedagogiske prinsipper som bør ligge til grunn, dvs. problemorientert, resultatorientert, deltakerstyrt, tverrfaglig m.m. En annen måte å avgrense entreprenørielle metoder er konkretisere disse ved navn som problembasert læring, storyline mv.

3.2 Tilbud i eksterne aktørers regi

Det finnes flere eksterne tilbud i entreprenørskap i grunnopplæringen. Det er imidlertid vanskelig å få en fullstendig oversikt over disse fordi så mange er lokale eller regionale. Vi anser det heller ikke som særlig viktig å kartlegge alle disse lokale og regionale tilbudene, siden slike tilbud bare når ut til et fåtall elever. Vi skal likevel nevne fire regionale entreprenørskapstilbud, før vi tar for oss de tunge nasjonale aktørene.

Ruralt entreprenørskap gjennom aktiv læring (REAL) er et amerikansk konsept som Høgskolen i Sogn og Fjordane (HISF) har tilpasset norske forhold (Høgskolen i Sogn- og Fjordane 2010). HISF har utviklet REAL-materialet for barnehage, grunnskole og høgskole/universitet, og de tilbyr seks ulike kurs/fag med fokus på entreprenørskap og REAL. REAL vektlegger kunnskap om hvordan et lokalsamfunn virker og hvordan det er bygd opp, og man benytter en læringssyklus som fokuserer på å lære gjennom å gjøre. Læringsmaterialet har øvinger med vekt på bl.a. kreativitet, gruppeprosesser og kommunikasjon, sosialt entreprenørskap og salg.

I Nordland har man ideutviklingsprosjektet *Gründerfrø* (2011). Formålet med *Gründerfrø* er å gi elever en god forståelse av potensialet i deres ideer, samt å vise hvordan ideene kan utvikles til produkter og tjenester. *Gründerfrø* har fokus på innovasjon, og fra 2005 og frem til i dag har rundt 500 elever i grunnskoler (2-10. trinn) på Helgeland deltatt i *Gründerfrø*.

Grenseløst entreprenørskap i skolen var et samarbeidsprosjekt mellom kommuner i Norrbotten i Sverige og Nordland fylke i perioden 2007-10. Prosjektet hadde som mål å utvikle tiltak og modeller som på sikt kan bidra til at flere elever utvikler entreprenørielle egenskaper, og at de ser muligheter og starter opp virksomhet i eget lokalmiljø. 36 skoler var med i det grenseløse samarbeidet, og prosjektets første del (2007-08) ble evaluert (Skogvold 2008). Det er ikke publisert noen endelig rapport om prosjektets positive og negative sider i hele prosjektperioden.

Din Framtid var et svensk/norsk EU-prosjekt i perioden 2005-2007 med Sunne kommune som prosjekteier i Sverige og Hedmark fylkeskommune som prosjekteier i Norge. Prosjektet inkluderte 26 skoler og målet var å skolere lærere i ungdomsskolen og videregående skole i entreprenørielle metoder. Gjennom denne skoleringen skulle lærerne få et kompetanseløft, og elevene skulle få en bedre undervisning. *Din Framtid* lyktes nok ikke helt, blant annet var det få lærere som mente de hadde fått flere pedagogiske verktøy/metoder å spille på, og få lærere som utviklet sin undervisningsstil (Johansen 2007).

Disse fire prosjektene illustrerer noen av entreprenørskapssatsingene som finnes. REAL, *Din Framtid* og *Grenseløst entreprenørskap* har et fokus på lærerens rolle og på pedagogisk entreprenørskap, mens *Gründerfrø* fokuserer mer direkte på elevenes læring. Elevenes læring er også fokuset til de aktørene som vi skal se på nå.

Ungt Entreprenørskap¹

Den landsomfattende organisasjonen Ungt Entreprenørskap (UE) er den største eksterne tilbyderen av entreprenørskapstilbud. Organisasjonen ble etablert i 1997 og består av et nasjonalt sekretariat (UE Norge) og 18 fylkesorganisasjoner. UE tilbyr programmer for hele utdanningsløpet fra grunnskolen til høyere utdanning, og alle programmer gjennomføres i samarbeid med lokalt arbeidsliv. I tillegg til programengasjementet er UE aktive med:

- Å gi innspill til nasjonale planer og dokumenter, samt utvikle/revidere læremateriell i tråd med endring av nasjonale dokumenter.

---

¹ Informasjonen er i all hovedsak hentet fra UEs nettsider (Ungt Entreprenørskap 2011).

- Å arrangere messer og konkurranser som læringsarena.
- Å koble sammen skole, næringsliv og forvaltning.
- Å koble elever og lærere fra Europa sammen (samhandling over landegrenser).
- Å gjennomføre forskning på ulike tema/områder.
- Internasjonalt arbeid (f.eks. bidrar man til å bygge opp UE i Uganda og bidrar til organisasjonsutvikling på Europeisk nivå).

Tabell 3.1 Oversikt over UEs aktiviteter.

Navn	Antall
<u>Barneskolen</u>	<u>11384</u>
Vårt Lokalsamfunn	5305
SMART	5041
SikkSakk Europa	1038
<u>Ungdomsskolen</u>	<u>53458</u>
Teknovisjon	1380
Se mulighetene!	3469
Økonomi og karrierevalg	7271
Jobbskygging	6521
Gründercamp (ungdomsskole)	20539
Elevbedrift	14278
<u>Videregående opplæring</u>	<u>24710</u>
Cambridge-eksamen (videregående)	1418
Jenter og Ledelse	245
Leder for en dag (UB)	21
Enterprise without borders	517
Fra Utdanning til jobb	2033
Gründercamp (videregående)	9519
Ungdomsbedrift	10957
<u>Høyere utdanning</u>	<u>1575</u>
Cambridge-eksamen (høyere utdanning)	5
Leder for en dag (SB)	5
Gründercamp (høyere utdanning)	1182
Introduksjonsbedrift	9
Studentbedrift	374
<u>Annet</u>	<u>58994</u>
Diverse kurs	11390
Kick off	10292
Messe	18374
Programkurs	3386
Info / markedsføringstiltak	9120
Øvrig pedagogisk tilbud i fylket	6432
<u>Samlet</u>	<u>150121</u>

I skoleåret 2009/10 tilbød UE 21 forskjellige EiU-aktiviteter, hvorav seksten var programmer og fem var andre aktiviteter. Tabell 3.1 viser at samlet var 150,000 elever involvert i UEs aktiviteter, men siden en elev kan være med på flere aktiviteter vet vi ikke hvor mange ulike individer som har deltatt. De mest utbredte programmene er elev- og ungdomsbedrift og gründercamp for ungdomsskole og videregående skole. Fordelt på fylker er elevdeltakelsen størst i folketunge fylker som Oslo, Østfold, Akershus (mer enn 12,000 deltakere). Den relative andelen av elever som deltar i UE-aktiviteter er imidlertid størst i Østfold, Sogn og Fjordane,

Hedmark, Oppland og Nordland. Vi kan også fordele ut fra kjønn for 126,000 av deltakerne, og blant disse er det 49 prosent gutter og 51 prosent jenter.

UE har samlet i overkant av 11,000 deltakere i programmene for barneskolen, 53,000 deltakere i programmene for ungdomsskolen og nesten 25,000 deltakere i programmene for videregående opplæring. Vi har kvalifisert tre av UEs programmer for vår nasjonale kartlegging. Elevbedrift i ungdomsskolen og ungdomsbedrift i videregående opplæring er omfangsrike programmer med stor utbredelse. I tillegg har vi vurdert at SMART i barneskolen har stor nok utbredelse og et stort nok omfang til å inkluderes i analysen.² Tabell 3.2 gir en oversikt over omfang, tema, mål og antall deltakere for disse tre programmene i grunnopplæringen.

Tabell 3.2 Oversikt over UEs programmer i grunnopplæringen.

Navn	Omfang	Emner /tema	Stimulerer	Antall
SMART	To dager til flere uker	Problemløsning i nærmiljøet	Nysgjerrighet Kreativitet	5041
Elevbedrift	Noen uker til skoleår	Starte, drive og avvikle bedrift	Kreativitet, Samarbeid Se ressurser	14278
Ungdomsbedrift	Ett skoleår	Starte, drive og avvikle bedrift	Kreativitet, Samarbeid Ansvar	10957

SMART er for 5.-7. trinn og skal gi elever erfaring med problemløsning i nærmiljøet. Elevene er aktive i å definere problemområder, forske på mulige løsninger og bruke sitt nettverk. *SMART* er ment å stimulere evnen til problemløsning, kreativ tenking og bevissthet om eget nettverk. Programmet varer ofte flere uker.

I *Elevbedrift* erfarer elever hva det innebærer å starte, drive og avvikle sin egen bedrift. Skolens lærere og eksterne ressurspersoner fungerer som veiledere. I tillegg til at elevene lærer om forretningsutvikling så får de trening i å samarbeide, jobbe kreativt, stole på seg selv og se ressurser og muligheter i eget nærmiljø. Programmet varer ofte ett skoleår

I *Ungdomsbedrift (UB)* erfarer elever hva det innebærer å starte, drive og avvikle sin egen bedrift. Læreren fungerer som veileder og man har også en mentor fra lokalt næringsliv. Elevene arbeider ut fra en reell idé og realiserer denne gjennom produksjon, markedsføring og salg. En UB registreres i Brønnøysundregisteret med UE som juridisk enhet. I skoleåret 2005/06 fant man at elevene i snitt brukte 200 timer på UBen, hvorav 100 timer var skoletimer og 100 timer var fritid (Frydenlund mfl 2006). I tillegg til at elevene lærer om forretningsutvikling så får de trening i å samarbeide, jobbe kreativt, og se ressurser og muligheter i eget nærmiljø.

² Mange av UE-programmene har stor utbredelse, med de fleste er lite omfangsrike. Med dette tenker vi på at programmene varer kort tid, og da er det liten grunn til å forvente at programmene skal ha store læringseffekter. Programmene Vårt Lokalsamfunn og SikkSakk Europa i barneskolen tar bare fem timer. Programmene Se mulighetene! og Økonomi og karrierevalg i ungdomsskolen tar bare fra fem timer, mens Jobbskygging tar tre dager (og dagene er fordelt på tre skoleår). Programmet Gründercamp i ungdomsskole og videregående opplæring tar oftest en dag. I videregående opplæring har vi at programmet Fra Utdanning til jobb tar seks timer, mens Jenter og Ledelse, Leder for en dag og Enterprise without borders er rene støtteprogram til UB. Cambridge-eksamen er avviklet. Ungt Entreprenørskap ble orientert om valget av programmer og hadde ingen innsigelser til at vi bare tok med tre av programmene.

FIRST LEGO League³

Stiftelsen *FIRST Scandinavia* (FS) tilbyr kunnskaps- og teknologiturneringen FIRST LEGO League for elever på mellomtrinnet og i ungdomsskolen (5.-10. trinn). Programmet er et amerikansk konsept, og FS har kjørt programmet siden 2000. Formålet er å stimulere barns interesse for naturvitenskap og tekniske/matematiske fag gjennom et prosjekt der barna selv er drivkraften og de voksnes rolle er av administrativ og hjelpende karakter.

FIRST LEGO League foregår hver høst. I september slippes et oppdrag av teoretisk og praktisk karakter. De neste åtte ukene skal elevlag designe, bygge og programmere en robot, foreta en bakgrunnsstudie og besvare en forskningsoppgave, levere et prosjekt på nett og profilere seg. I november arrangeres en turnering der lagene møtes for å konkurrere, og hvert lag blir bedømt av dommere fra næringslivet. Høsten 2010 konkurrerte i underkant av 700 lag i 39 byer i Skandinavia, herunder 19 byer i Norge.

Høsten 2010 deltok 3825 elever i Norge i FIRST LEGO League. En internevaluering samme høst viste at mer enn halvparten av elevene (som svarte på spørreskjemaet) brukte mellom 3-8 skoletimer og 1-5 timer på fritiden per uke som FIRST LEGO League varte. I e-post skriver Emil Jensen på vegne av FS at elevenes gjennomsnittlige tidsbruk i FIRST LEGO League ligger rundt 55 timer (medregnet skoletid og fritid). Med rundt 4000 elever og et omfang på 55 timer kvalifiserer FIRST LEGO League for vår nasjonale kartlegging.

Norges forskningsråd

Norges Forskningsråd utviklet et landsomfattende entreprenørskapstiltak kalt Nysgjerrigper i 1990. Målet er å skape interesse for forskning blant barn i alderen 6-13 år. Man tilbyr flere aktiviteter som Nysgjerrigper-bladet med 1730 skoleabonnenter som mottar 66000 blader, Nysgjerrigpermetoden som gir lærere veiledning til hvordan et vitenskapelig prosjekt kan utføres i klasserommet, og nettstedet nysgjerrigper.no med 35,000 unike brukere hver måned.

Hvert år arrangeres også konkurransen Årets Nysgjerrigper. Her kan grupper på to eller flere elever fra barneskolen delta. Alle deltakere mottar diplomer og juryens tilbakemelding, mens ti prosjekter vinner priser. Årets Nysgjerrigper hadde deltakelse fra over 2000 elever fordelt på 54 skoler i 2010. Fra Forskningsrådets ansvarlige (Kate A. Furøy) får vi opplyst at om elevene bruker Nysgjerrigpermetoden når de skal levere inn prosjekt til Årets Nysgjerrigper bør man beregne minst 15 timer. Med rundt 2000 elever og et omfang på minimum 15 timer - der de fleste som deltar med all sannsynlighet bruker mer tid - kvalifiseres Årets Nysgjerrigper for vår nasjonale kartlegging.⁴

---

³ Informasjonen er i all hovedsak hentet fra FS sine nettsider (FIRST Scandinavia 2011).

⁴ Kate A. Furøy understreker imidlertid at Forskningsrådet ikke har lagt noen retningslinjer for tidsbruk for brukere av metoden eller deltakere i Årets Nysgjerrigper.

3.3 Andre indikatorer på skolers entreprenørskapssatsing

Det å kartlegge bruken av ulike typer entreprenørskapstilbud (3.1 og 3.2) må være det primære ved en kartlegging av EiU i grunnopplæringen. I dette avsnittet foreslås det å supplere kartleggingen med to andre typer mål for skolers entreprenørskapssatsing. Det første målet er om skolen stimulerer elevers entreprenørskapskompetanse i generell undervisning. Det andre målet er utbredelsen av det som i handlingsplanen benevnes som ”viktige faktorer for å fremme entreprenørskap” (KD, KRD & NHD 2006).

Stimulering av elevers entreprenørskapskompetanse

Det første tillegget er om skolen vektlegger å *stimulere elevers entreprenørskapskompetanse*. Begrepet entreprenørskapskompetanse inkluderer generelle entreprenørielle egenskaper som er nyttige for alle samfunnsområder og mer spesifikt entreprenørielle kvaliteter og kunnskap som er rettet mot det å starte og drive en virksomhet. I de siste handlingsplanene for EiU er entreprenørskapskompetanse klargjort som (KD, KRD & NHD 2006, 2009): personlige egenskaper og holdninger (evne og vilje til å ta initiativ, nytenkning og kreativitet, risikovilje, selvtillit, samarbeidsevner og sosiale ferdigheter) og kunnskaper og ferdigheter (om forretningsutvikling og nyskappingsprosesser). Det er dog viktig å understreke at det å kartlegge skolers *stimulering av entreprenørskapskompetanse* ikke gir noe godt bilde på *utbredelsen av entreprenørskapstilbud* i grunnopplæringen, da skoler utmerket kan stimulere til entreprenørskapskompetanse uten at man nødvendigvis har entreprenørskapstilbud.

I det følgende presenteres forslag til operasjonaliseringer av entreprenørielle egenskaper og fagkompetanse. Lista av egenskaper, holdninger og kunnskap er fra handlingsplanene for EiU (KD, KRD & NHD 2004, 2006, 2009) og fra veiledninger til arbeidet med entreprenørskap (L97, Læringscenteret 2000, UEs nettside www.ue.no og Utdanningsdirektoratets nettside www.skolenettet.no). Vi begynner med entreprenørielle egenskaper.

Å se muligheter: Dette er selve kjernen i entreprenørskapsbegrepet og er en ”overgripende” egenskap. Å fortsette tross hindringer krever en positiv holdning til seg selv og til omgivelsene.

Å tenke nytt: Dette er en måte å forenkle egenskapene til ”nytenkning og kreativitet”

Å ta initiativ: Dette er en måte å forenkle egenskapene til ”evne og vilje til å ta initiativ”

Å samarbeide: Dette kan vise til målet om ”samarbeidsevner og sosiale ferdigheter”

Å stole på seg selv: Dette kan vise til målet om selvtillit. Tanken er at man gjennom erfaringer av mestring utvikler og vedlikeholder en positiv holdning til seg selv og sine egne evner.

Å våge: Det å våge er knyttet til begrep som trygghet, initiativ og risikovilje. Gjennom å erfare at ting ”går bra” utvikles vågemot og pågangsmot. Å våge innebærer og aksept fra andre elever om at det ikke bare er resultatet som teller, men kanskje nettopp det å tørre å prøve ut noe nytt.

Å prøve og å feile: Når en idé skal settes ut i livet innebærer det en risiko for å gjøre feil, for å mislykkes. Å ta en slik risiko krever pågangsmot og en holdning i elevgruppa som helhet til at utvikling og læring ofte skjer nettopp ved å prøve og å feile.

Å ta ansvar: Ansvarlighet er relatert både til selvtillit og sosiale ferdigheter. Det å ta ansvar og være en aktiv deltaker i skolen, på fritiden og senere i arbeidslivet er basert på tanken om at

enhver ”kan bidra med noe” og at man er del av et større fellesskap hvor det er viktig å vise innsats og omsorg for å kunne motta dette tilbake (familie, venner, lokalsamfunn).

Dernest presenterer vi våre forslag til operasjonaliseringer av entreprenøriell fagkompetanse.

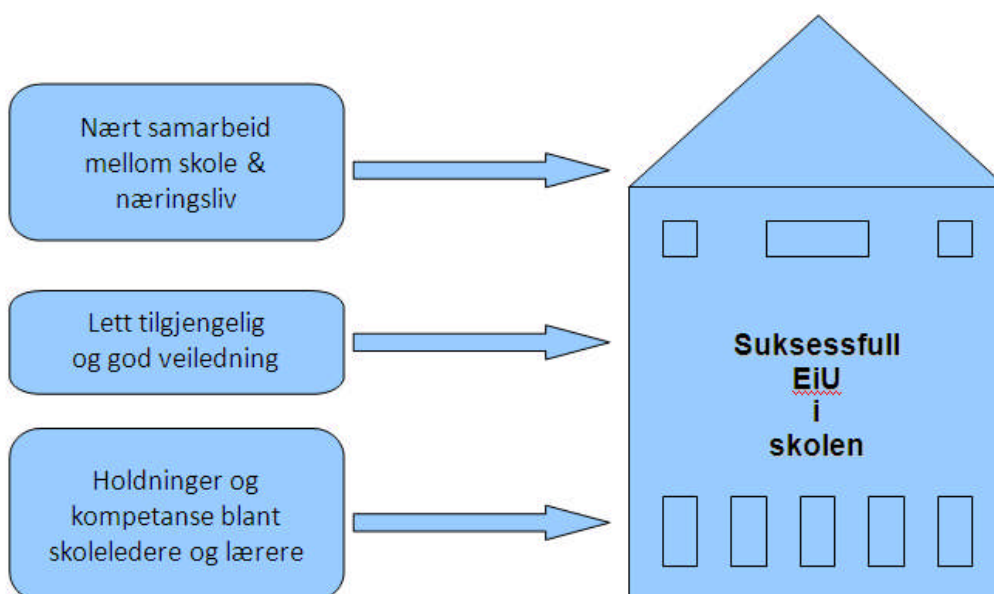
Etablererkunnskap: Når ideer skal realiseres, særlig når det gjelder etablering av ny forretningsmessig virksomhet, trengs det ikke bare holdninger og ferdigheter, men konkret kunnskap om organisasjonsformer, markedsføring, lovverk, regnskap m.m. Tilsvarende vil slik kunnskap være viktig ved etablering og drift av eksempelvis foreninger og lag.

Arbeidslivskunnskap: Begrepet arbeidslivskunnskap omfatter både kunnskap om hvordan arbeidslivet fungerer, hvilke yrker som finnes og at arbeidslivet endrer seg, samt hva det innebærer å utøve ulike yrker. Handlingsplanen for 2004 har et fokus på at arbeidslivskunnskap (sammen med etablererkunnskap m.m.) er viktige elementer i EiU. Vi er enige i det.

Kunnskap om ressurser i lokalsamfunnet: Å kjenne til og å finne nye måter å utnytte ressurser på, er vesentlig i entreprenørskap. Veilederen til Læringssenteret (2000) viser til at elevene må oppleve mangfoldet av ressurser i lokalsamfunnet (naturgitte, kulturelle, menneskelige og næringsmessige). Handlingsplanen av 2004 viser til at ”elevene utvikler egen identitet og tilhørighet gjennom kjennskap til hjemstedets egenart(...) En enkel forståelse for kulturelle og økonomiske ressurser i lokalsamfunnet kan øves inn gjennom å jobbe med ulike programmer.” Videre pekes det på at det å få kjennskap til hvilke muligheter som ligger i eget lokalmiljø er viktig for å gjøre gode valg i forhold til både yrke og etablering. Vi stiller oss bak det at kunnskap om ressurser i lokalsamfunnet bør inkluderes i entreprenøriell fagkompetanse.

Suksessfaktorer for en målrettet entreprenørskapssatsing

For å fremme EiU er flere faktorer nødvendige. Handlingsplanen for EiU av 2006 viser til noen faktorer som bør ligge til grunn for ”å kunne satse målrettet på EiU for samtlige nivåer i utdanningssystemet”, og i tillegg har vi lagt inn noen vurderinger som er gjort med bakgrunn i egen forskning. Figur 3.1 presenterer tre grupper av viktige faktorer for å fremme EiU.

Figur 3.1 Suksessfaktorer for en målrettet EiU-satsing

En første faktor for om man lykkes med å fremme EiU er skolelederes og læreres holdninger og kompetanse. Det er mye som tyder på at det er viktig å forankre satsingen på EiU i planer og styringsdokumenter (Johansen & Eide 2006), og dette er et viktig ledelsesspørsmål. Man kan også argumentere for at lærere må ha kunnskap om entreprenørskap og innovasjon for at elever skal utvikle positive holdninger til dette. For lærere som er i arbeid er formidling av tilbud om kompetanseutvikling innen entreprenørskap viktig. Vi har valgt å kartlegge dette:

Forankring av EiU: Om EiU er forankret i skolens virksomhetsplan/handlingsplan e.l.

Bruk av Handlingsplanen: Om skolen bruker handlingsplanen for EiU aktivt.

Kjennskap til Handlingsplanen: Andelen lærere som kjenner til handlingsplanen for EiU.

Deltakelse i entreprenørskapsprosjekt: Deltatt i prosjekt om pedagogisk entreprenørskap.

Kompetanseheving i entreprenørskap: Tilbud til lærerne om kompetanseheving (etter- og videreutdanning) i entreprenørskap.

En annen faktor for å kunne sette gode entreprenørskapstilbud ut i praksis er tilgang til gode veiledninger. Det er i hovedsak to kilder til informasjon og veiledning om entreprenørskap, og disse er UEs nettside (www.ue.no) og Udirs nettside (www.skolenettet.no). I tillegg til å kartlegge om skolene har søkt opp informasjon om entreprenørskapsopplæring (via UE, Udir eller andre) har vi undersøkt om de fant informasjonen og veiledningen relevant:

Veiledningers tilgjengelighet: Fant skolen informasjonen/veiledningen som man søkte om?

Bruk av veiledningen: Ble informasjonen/veiledningen benyttet i undervisningen?

Trengs det mer veiledning: Savner skolen mer informasjon/veiledning om EiU?

En tredje faktor for å fremme entreprenørskap er et nært samarbeid mellom skole og lokalt nærings- og samfunnsliv. Handlingsplanen (2006) foreslår økt bruk av partnerskapsavtaler som et middel for at elever skal få mulighet til å skaffe seg innsikt i arbeids- og næringsliv. Man nevner eksplisitt NHOs partnerskapsavtale som et meget godt samarbeidskonsept som legger godt til rette for å gi elever denne muligheten. Vi har derfor valgt å kartlegge *utbredelsen av partnerskapsavtaler*: Om skolen har inngått partnerskapsavtale med næringslivet.

4 Datagrunnlaget

Formålet med delprosjektet er å kartlegge omfang og utbredelse av entreprenørskapstilbud i grunnopplæringen. Tabell 4.1 oppsummerer datainnsamlingen vi har gjennomført om skolenes satsing på entreprenørskap.

Tabell 4.1 Data for statusbeskrivelsen i grunnskole og videregående opplæring.

	Grunnskole	Videregående
Entreprenørskapstilbud i regi av eksterne aktører	2956 skoler	440 skoler
Programfaget entreprenørskap og bedriftsutvikling		440 skoler
Entreprenørskapstilbud i skolens egen regi	260 skoler	104 skoler
Stimulans av entreprenørskapskompetanse	260 skoler	104 skoler
Faktorer for å fremme EiU	623 skoler	104 skoler

I grunnskolen har vi hentet inn data om alle 2956 skolars entreprenørskapstilbud i regi av eksterne aktører. Vi vet med dette hvor mange skoler som tilbyr SMART, Elevbedrift, FIRST LEGO League og Årets Nysgjerrigper, samt hvor mange elever som deltar ved hver skole. Via en spørreundersøkelse til skoleledere har vi fått utvalgsdata om entreprenørskapstilbud i skolens egen regi (260 skoler), skoler stimulans av elevers entreprenørskapskompetanse (260 skoler), og utbredelse av faktorer for å fremme EiU (623 skoler).

I videregående opplæring vet vi hvor mange av landets 440 videregående skoler som har ungdomsbedrift (UB) og hvor mange elever som deltar ved hver skole. Vi har også oversikt over alle skoler som tilbyr programfaget Entreprenørskap og bedriftsutvikling. Vi har utvalgsdata (104 skoler) om entreprenørskapstilbud i skolens egen regi, skolens stimulans av elevens entreprenørskapskompetanse, og utbredelse av suksessfaktorer for å fremme EiU.

I dette kapitlet skal vi beskrive de ulike dataene nærmere og gi en vurdering av troverdigheten. I 4.1 ser vi på materialet vi har fått fra eksterne aktører. I 4.2 går vi gjennom datainnsamlingen om Entreprenørskap og bedriftsutvikling. I 4.3 drøftes troverdigheten ved spørreundersøkelsen for grunnskolen og surveyen for videregående skole. I 4.4 presenteres variabler som er ment å beskrive regionale variasjoner.

4.1 Data fra eksterne aktører

Den landsomfattende organisasjonen *Ungt Entreprenørskap* (UE) er den største eksterne tilbyder av EiU-programmer. I skoleåret 2009/10 tilbød UE seksten programmer i grunnopplæringen, og vi har valgt å inkludere tre av disse programmene i vår kartlegging av utbredelse av entreprenørskapstilbud i grunnopplæringen. De valgte programmene er SMART, Elevbedrift (EB) og Ungdomsbedrift (UB). Vi har valgt å ta utgangspunkt i data på skolenivå (hvilke skoler som deltar i disse tilbudene i regi av UE) og elevnivå (hvor mange elever ved hver skole som deltar i disse tilbudene i regi av UE). I UE er det slik at lærere som kjører UEs programmer og ansatte i UEs fylkesorganisasjoner rapporterer inn antallet elever og studenter som deltar i ulike aktiviteter. Dette samles så i en nasjonal database, og i forbindelse med følgeforskningen har UE gitt forskningsgruppen tilgang til data som gir et bilde av UE-aktiviteter for skoleåret 2009/2010. De data som benyttes er således de reelle tall som UE også viser til i sin årsrapportering.

Stiftelsen *FIRST Scandinavia* tilbyr kunnskaps- og teknologiturneringen FIRST LEGO League for elever på barneskolen og i ungdomsskolen. I First Scandinavia sitt datasystem registrerer lærere antall elever som deltar, og det er også en egen registrering av elever ved turneringene som avholdes. Også for FIRST LEGO League tar vi utgangspunkt i data på skolenivå (hvilke skoler som deltar) og elevnivå (hvor mange elever ved hver skole som deltar).

Norges forskningsråd (Forskningsrådet) har kjørt et tiltak kalt Nysgjerrigper. Dette tiltaket har som mål om å skape interesse for forskning blant barn og unge i alderen 6 til 13 år (1.-7. trinn). Forskningsrådet registrerer antallet elever ved hver skole som sender inn prosjekt i forbindelse med konkurransen. Også for Årets Nysgjerrigper tar vi utgangspunkt i data på skolenivå (hvilke skoler som deltar) og elevnivå (hvor mange elever ved hver skole som deltar).

Data fra eksterne aktører viser til reelle tall for populasjonen av grunnskoler (2957) og videregående skoler (440). Det vi har fått inn av data har vært satt opp på en oversiktlig måte, og med noen få unntak er elevtallene koblet til bestemte skoler. Det har ikke vært vårt mandat å sjekke om aktørene rapporterer riktig (at det f.eks. er 19 elever som deltar i et entreprenørskapstilbud ved en skole), men vi ser ingen grunn til å mistenke systematisk feilrapportering. Tilfeldige rapporteringsfeil kan derimot inntreffe, og her er det flere hundre personer som har vært involvert i registreringen. Vi kan selvsagt ikke garantere at datafilene/oversiktene som vi har fått oversendt fra de tre eksterne aktørene er helt korrekte, men vi vil tro at de gir et meget godt bilde.

4.2 Data om Entreprenørskap og bedriftsutvikling

Noen videregående skoler med programområdet "Språk, samfunnsfag og økonomi" tilbyr programfaget *Entreprenørskap og bedriftsutvikling* i VG2 og VG3. Av Utdanningsdirektoratet

får vi opplyst at det ikke finnes noen oversikt på nasjonalt nivå over hvilke og hvor mange skoler som tilbyr entreprenørskap og bedriftsutvikling. For å kunne si noe om utbredelsen av dette faget valgte vi en fremgangsmåte i tre trinn.

- Trinn 1: Vi har gått inn på nettsiden *www.vilbli.no*. Dette er en informasjonstjeneste for søkere til videregående opplæring som er etablert av Fylkeskommunene, KS og Utdanningsdirektoratet (2010), og her finner søkerne oppdatert og kvalitetssikret informasjon om videregående opplæring. *www.vilbli.no* ga oss mulighet for å få en oversikt over de 267 videregående skolene som tilbyr Språk, samfunnsfag og økonomi.
- Trinn 2: Vi har gått inn på nettsidene til de 267 videregående skolene som tilbyr Språk, samfunnsfag og økonomi, og har gjennomgått utdanningstilbudet deres. Hos 225 skoler fant vi ut om de hadde entreprenørskap og bedriftsutvikling eller ikke, mens 42 skoler ikke hadde noen god/utfyllende presentasjon av utdanningstilbudet.
- Trinn 3: I de resterende 42 skolene har vi ringt og fått svar fra studieveileder eller rektor om deres skole tilbød programfaget.

Vi har med stor sannsynlighet fått en meget presis oversikt over utbredelsen av Entreprenørskap og bedriftsutvikling. Kriteriene for dette er i) at oversikten over skoler som tilbyr Språk, samfunnsfag og økonomi på *vilbli.no* er fullstendig, ii) at skolenes nettsider gir oppdatert informasjon om utdanningstilbudet, og iii) at skolene ga korrekte opplysninger på telefon. Det er grunn til å forvente at de tre kriteriene er oppfylt.

4.3 Spørreundersøkelsen til skoleledere

Gjennom to spørreundersøkelser til skoleledere i grunnskolen og i videregående opplæring, har vi stilt spørsmål om skolenes kunnskap og bruk av entreprenørskap i utdanningen (EiU). Målene med surveyen var: i) å kartlegge utbredelsen av entreprenørskapstilbud i skolens regi (elevbedrift, tverrfaglig prosjekt) ii) å kartlegge utbredelsen av faktorer for å fremme EiU (forankring av entreprenørskap, partnerskap), og iii) å kartlegge om skoler vektlegger å stimulere elevers entreprenørskapskompetanse (å våge, etablererkunnskap). Valg av spørsmål er vist til i kapittel 3.⁵ I tillegg gjengis spørsmålene i vår gjennomgang av resultatene som presenteres i empirikapitlene 5 og 6. Her skal vi se på en del sentrale forhold ved undersøkelsen knyttet til datainnsamlingen og dataenes representativitet. En grundig redegjørelse for innsamling og vurdering av data er også gitt i Vibe (2010).

---

⁵ Spørsmålsformuleringen for ”entreprenørielle metoder” var det som skapte mest hodebry. En mulighet var å være konkret i forhold til entreprenørskapets pedagogiske prinsipper, dvs. problemorientert, resultatorientert, deltakerstyrt, erfaringsbasert, tverrfaglig m.m. Ulempen med en slik konkretisering er at det er gode muligheter for at slike elementer er noe man vil kjenne seg igjen i nesten uansett form for undervisning. En annen mulighet var å eksemplifisere gjennom å konkretisere mangfoldet av slike metoder, som problembasert læring, storyline mv. Tross faren for at noen skoleledere ikke ville kjenne disse navnene, valgte vi å avgrense entreprenørielle metoder på sistnevnte måte gjennom formuleringen: ”Bruk av entreprenørielle metoder i generell undervisning (bl.a. problembasert læring, storyline, café pedagogikk, framtidspanlegging, idéutvikling, m.m.)”.

Datainnsamlingen

På oppdrag fra Utdanningsdirektoratet har NIFU siden 2009 gjennomført halvårlige spørreundersøkelser knyttet til ulike temaer blant skoler og skoleeiere. For å redusere belastningen på sektoren er de halvårlige spørringene utvalgsundersøkelser. Det er laget tre sammenliknbare utvalg, fordelt ut fra bl.a. fylke, kommunestørrelse og skoletype. Vår spørreundersøkelse om EiU var ett av ti tema i NIFUs spørring til skoleledere høsten 2010.

Spørringen for høsten 2010 ble gjennomført elektronisk i oktober. I tillegg til at respondentene fikk en elektronisk link til undersøkelsen, fikk de også en link til en pdf-fil som gjenga alle spørsmålene, slik at de kunne bruke denne som kladd før de fylte ut det elektroniske skjemaet. Fordi undersøkelsene er satt sammen av ulike temaer, var det nødvendig for skolene å involvere flere informanter i besvarelsen. I de aller fleste tilfeller var rektor involvert i besvarelsen (93 prosent i grunnskolen og 84 prosent i videregående opplæring), og ellers var inspektør og assisterende rektor ofte med. Se Vibe (2010) for mer om dette.

Videregående opplæring

Bruttoutvalget av videregående skoler bestod av 139 videregående skoler. Vi fikk svar fra 104 skoler, eller 76 prosent av skolene. Tabell 4.2 ser på representativiteten i forhold til geografi, skolestørrelse og entreprenørskapsfokus.

Tabell 4.2 Sammenligning av populasjon og nettutvalg for videregående opplæring. Prosent.

	Populasjon	Utvalg
<i>Landsdel*</i>		
Øst-Viken	20	23
Innlandet	7	5
Vest-Viken	10	11
Sørlandet	7	8
Vestlandet	31	33
Trøndelag	10	11
Nord-Norge	14	11
<i>Bo- og arbeidsmarkedsregion**</i>		
Storbyregioner	52	50
Småby utenfor DPV	19	20
Småby innenfor DPV	11	10
Tettstedsregioner	14	16
Spredtbygde områder	3	4
<i>Skolestørrelse</i>		
-99 elever	35	30
100-199 elever	30	29
200+ elever	35	41
<i>Entreprenørskap</i>		
Ungdomsbedrift	67	64

* og ** - det vises til tabell 4.4 på side 30 for en gjennomgang av kategoriene

I forhold til landsdeler har man en svak overrepresentasjon av skoler fra Øst-Viken (23 prosent i utvalget mot 20 prosent i populasjon) og underrepresentasjon av skoler fra Nord-Norge (11 prosent i utvalget mot 14 prosent i populasjonen). For bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA) er det små forskjeller i populasjon og utvalg. Så ser vi at de største skolene er overrepresentert på bekostning av de minste: utvalget består av 41 prosent store skoler mot 35 prosent i

populasjonen, og 30 prosent små skoler mot 35 prosent i populasjonen. Til sist ser vi at andelene skoler som tar i bruk ungdomsbedrift i populasjon og utvalg er svært like, hhv. 67 prosent i populasjonen og 64 prosent i utvalget. Sistnevnte funn er viktig, da dette er en god indikator på at vi ikke har en overrepresentasjon av skoler som er særlig opptatt av EiU.

Grunnskolen

Spørreskjemaet hadde to deler av spørsmål: 1) utbredelse av faktorer for å fremme EiU og 2) entreprenørskapstilbud og entreprenørskapskompetanse. På grunn av en feil i skjemaet ble vi nødt til å sende ut spørreskjemaets del 2 på nytt. Konsekvensen var at vi fikk svar fra betraktelig færre skoler i del 2 (260 respondenter) enn del 1 (623 skoler). Bruttoutvalget bestod av 984 skoler. For del 1 var svarprosenten 63. For del 2 endte svarprosenten på 26. Tabell 4.3 ser på representativiteten for begge utvalgene.

Tabell 4.3 Sammenligning av populasjon og nettoutvalg for videregående opplæring. Prosent.

	Populasjon	Utvalg1	Utvalg2
<i>Landsdel*</i>			
Øst-Viken	17	18	16
Innlandet	9	9	10
Vest-Viken	13	14	14
Sørlandet	6	7	7
Vestlandet	30	29	28
Trøndelag	9	10	12
Nord-Norge	15	14	13
<i>Bo- og arbeidsmarkedsregion**</i>			
Storbyregioner	41	41	36
Småby utenfor DPV	21	24	25
Småby innenfor DPV	15	14	16
Tettstedsregioner	16	16	17
Spredtbygde områder	7	5	6
<i>Skolestørrelse</i>			
-99 elever	32	28	25
100-199 elever	32	33	34
200+ elever	36	39	41
<i>Entreprenørskap</i>			
Ungdomsbedrift	22	20	18

* og ** - det vises til tabell 4.4 på side 30 for en gjennomgang av kategoriene

For utvalget i del 1 av spørreskjemaet (623 skoleledere) er det minimale forskjeller for landsdeler, noe overrepresentasjon for skoler i småbyer utenfor DPV, og de store skolene er noe overrepresentert på bekostning av de minste. For utvalget i del 2 av spørreskjemaet (260 skoleledere) har vi noe overrepresentasjon av skoler fra Trøndelag (12 prosent i utvalget mot 9 prosent i populasjon), samt overrepresentasjon av store skoler på bekostning av de minste (41 prosent i utvalget mot 36 prosent i populasjon). Det er også en underrepresentasjon av skoler fra storbyregioner (36 prosent i utvalg og 41 prosent i populasjon) og overrepresentasjon fra skoler i småbyer utenfor DPV (25 mot 21 prosent). Disse forholdene gjør at vi må være noe forsiktige i våre vurderinger av datamaterialet fra del 2 av kartleggingen. Det er positivt at andelene skoler som tar i bruk elevbedrift i populasjon og utvalg er nokså like, hhv. 22 prosent i populasjonen og 20 prosent (utvalg 1) og 18 prosent (utvalg 2). Dette er en god indikator på at vi ikke har en overrepresentasjon av skoler som er særlig opptatt av EiU.

4.4 Regionale variasjoner

I tidligere forskningsprosjekter er det registrert betydelige regionale variasjoner når det gjelder engasjementet for EiU (Rotefoss & Nyvold 2007, Johansen mfl. 2008). Et viktig mål med handlingsplanen for EiU er å stimulere til utvikling i hele landet, og det er derfor viktig å bedre kunnskapen om de regionale variasjonene for EiU. For å kunne beskrive regionale variasjoner tilfredsstillende, er det viktig å bruke en hensiktsmessig regioninndeling. For at departementene skal kunne inkludere resultater fra følgeforskningen i sine analyser og strategier, har vi både ved innhenting og presentasjon av data tilpasset oss de regionale inndelinger departementene bruker.

- NHD er ofte opptatt av utviklingen på nasjonalt nivå og fylkesnivået
- KDs virksomhet er knyttet til skoleeierne, det vil si stat, fylkeskommune og kommune
- KR D er opptatt av regional utvikling, av sysselsetting og folketall, dvs. utviklingstrekk som det finnes en rekke offentlige virkemidler for å påvirke.

Ut fra NHD og KDs behov bør en se på data på nasjonalt nivå. Med bakgrunn i datatilfanget vil en grovere sortering enn fylkesnivået ofte være tjenlig, og vi har her valgt KR Ds inndeling med sju landsdeler. For videre å imøtekomme KR Ds behov skal vi også se på lokale bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA-regioner). BA-regionene er gruppert i fem regiontyper der bl.a. folketall i største senter i regionen er kriterium for avgrensingen. Tabell 4.4 gir vi en oversikt over de to sentrale variablene for å beskrive regionale variasjoner: landsdel og BA-regioner.

Tabell 4.4 Oversikt over variabler for å beskrive regionale variasjoner.

Variabler	Verdier
Landsdel	Øst-Viken (Østfold, Akershus & Oslo) Innlandet (Hedmark & Oppland) Vest-Viken (Buskerud, Vestfold & Telemark) Sørlandet (Aust- & Vest-Agder) Vestlandet (Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane & Møre og Romsdal) Trøndelag (Sør- & Nord-Trøndelag) Nord-Norge (Nordland, Troms & Finnmark)
BA-regioner	Storbyregioner (Regioner med senter med mer enn 50000 innbyggere) Småby utenfor DPV (Regioner med senter mellom 5-50000 innb. utenfor det distriktpolitiske virkeområdet) Småby innenfor DPV (Regioner med senter mellom 5-50000 innb. innen DPV) Tettstedsregioner (Regioner med senter mellom 1-5000 innbyggere) Spredtbygde områder (Regioner med senter under 1000 innbyggere)

5 Grunnskolen

I dette kapitlet diskuteres EiU i grunnskolen. I 5.1 ses det på funn om entreprenørskapstilbud i regi av eksterne aktører. Vi har samlet inn informasjon om hvilke skoler som tilbyr SMART, Elevbedrift, FIRST LEGO League og Årets Nysgjerrigper, og hvor mange elever som deltar i disse tiltakene. I 5.2 går vi gjennom funn om entreprenørskapstilbud i regi av skolen selv. Disse funnene viser til resultatene fra spørreundersøkelsen som vi gjennomførte blant skoleledere høsten 2010. Del 5.3 tar for seg utbredelsen av faktorer som fremmer EiU, samt skolelederens synspunkt på om skolen deres stimulerer til utvikling av elevers entreprenørskapskompetanse. Igjen viser funnene til resultatene fra spørreundersøkelsen fra høsten 2010. 5.4 oppsummerer resultatene og gjengir regionale forskjeller i et kart.

5.1 Fire entreprenørskapstilbud i regi av eksterne aktører

Vi skal se på fire entreprenørskapstilbud i regi av Ungt Entreprenørskap (UE), FIRST Scandinavia (FS) og Norges forskningsråd (Forskningsrådet). Vi starter med en kort presentasjon av de tre organisasjonene og deres utvalgte entreprenørskapstilbud.

FS er en ideell stiftelse som ble etablert i 2000. FS har som formål å stimulere barns interesse for naturvitenskap og tekniske/matematiske fag ”gjennom engasjerende prosjekter hvor barna selv er drivkraften” (FIRST Scandinavia 2011). Kunnskaps- og teknologiturneringen FIRST LEGO League er for elever på mellomtrinnet og i ungdomsskolen (4-10. trinn). Her designer, bygger og programmerer elever en robot, de besvarer en forskningsoppgave og leverer en projektrapport. En nylig gjennomført evaluering viser at elevene i snitt bruker 55 timer.

Forskningsrådets Nysgjerrigper tilbyr flere aktiviteter som Nysgjerrigperbladet, Nysgjerrigpermetoden som gir lærere veiledning til hvordan et vitenskapelig prosjekt kan utføres i klasserommet, og nettstedet nysgjerrigper.no. Årlig arrangeres konkurransen Årets Nysgjerrigper. Her lager elevgrupper et vitenskapelig prosjekt rundt noe de lurer på, og deltakerne er fra 1. til 7. klasse. Det er anbefalt å bruke minimum 15 timer på prosjektet.

UE er den største eksterne aktøren av entreprenørskapstilbud. Organisasjonen har som formål å: utvikle barn og ungdoms kreativitet, skaperglede og tro på seg selv; gi unge forståelse for betydningen av verdiskaping og nyskaping i næringslivet; fremme barn og ungdoms

samarbeidsevne og ansvarsbevissthet; gi forståelse for og kunnskap om etikk og regler i nærings- og arbeidslivet; styrke samhandlingen mellom nærings- og arbeidslivet og skolen; stimulere til samarbeid over landegrensene og; inspirere til framtidig verdiskaping i en sosial, kulturell og økonomisk sammenheng (Ungt Entreprenørskap 2011). To av tilbudene deres for grunnskolen er tatt med i denne kartleggingen. *SMART* er for 5-7. trinn, foregår over flere uker, og skal gi elever erfaring med problemløsning i nærmiljøet. *Elevbedrift* er for 8-10. trinn og her starter, driver og avvikler elever sin egen virksomhet, og programmet varer inntil et skoleår.

Vi skal i det følgende se på fordelingen av skoler og elever som deltar i eksterne tiltak på nasjonalt nivå, ut fra bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA) og ut fra landsdeler. Vi viser både faktiske tall (frekvens) og relative tall (andel). Andelen er beregnet ved å dele antallet skoler og elever som deltar i eksterne tiltak med antallet skoler og elever i de relevante årstrinn. Data om antall skoler og antall elever i ulike årstrinn er hentet inn ved Grunnskolenes informasjonssystem (Utdanningsdirektoratet 2011) og ved Statistisk sentralbyrå (2011), og tallene det vises til gjelder for skoleåret 2009/10.

Vi begynner med tallene for nasjonalt nivå. Tabell 5.1 viser fire sentrale mål for utbredelse av entreprenørskapstilbud: i) antall skoler som har tilbudet, ii) andel skoler som har tilbudet, iii) antall elever som deltar i tilbudet, og iv) andel elever som deltar i tilbudet. Til grunn for beregninger av andeler skoler er at vi har 2956 grunnskoler, hvorav 2480 har barnetrinn (1-7) og 1191 har ungdomstrinn (8-10). For beregninger av andeler elever har vi at det er 228000 elever i småskolen (1-4), 186000 elever i mellomtrinnet (5-7) og 191000 elever i ungdomstrinnet (8-10).

Tabell 5.1 Fordeling av skoler og deltakere i tilbud i regi av eksterne aktører. Antall og prosent.

	Skoler				Elever			
	ÅN	FLL	SMART	EB	ÅN	FLL	SMART	EB
Antall i alt	2480	2956	2480	1191	414000	367000	186000	191000
Antall med entr.	54	164	118	264	2065	3825	5041	14278
Andel (%)	2	6	5	22	0.5	1	3	8

ÅN = Årets Nysgjerrigper, FLL = FIRST LEGO League, EB = Elevbedrift

Elevbedrift er et utbredt program i ungdomsskolen. 264 skoler har en eller flere elevbedrifter, og dette utgjør 22 prosent av grunnskoler med ungdomstrinn. Mer enn 14000 elever deltar i programmet, det vil si åtte prosent av alle elever i målgruppen (8-10. trinn)

SMART brukes av 118 skoler, og dette utgjør fem prosent av alle skoler med barnetrinn. Rundt 5000 elever deltar årlig i SMART, og det er tre prosent av målgruppen (5-7. trinn).

FIRST LEGO League (FLL) er et program for både barneskole og ungdomsskole. 164 skoler deltar i FLL, og det er seks prosent av alle grunnskoler. I underkant av 4000 elever var med på FLL høsten 2010, og dette utgjorde en prosent av målgruppen (5-10. trinn).

Årets Nysgjerrigper brukes av 54 skoler, og det er to prosent av skolene med barnetrinn. 2000 elever var med på konkurransen høsten 2010, og det er 0,5 prosent av målgruppen (1-7. trinn).

I tabell 5.2 systematiserer vi data om skoler og elever ut fra BA-regioner. Det er seks typer BA-regioner: Storbyregioner (regioner med senter med mer enn 50000 innbyggere), Småby utenfor DPV (regioner med senter mellom 5000-50000 innbyggere utenfor det distriktpolitiske virkeområdet), Småby innenfor DPV (regioner med senter mellom 5000-50000 innbyggere innenfor det distriktpolitiske virkeområdet), Tettstedsregioner (regioner med senter mellom 1000-5000 innbyggere) og Spredtbygde områder (regioner med senter under 1000 innbyggere). Av alle elevene i grunnskolen er 55 prosent fra storbyregioner, 21 prosent fra småby utenfor DPV, 12 prosent fra småby innen DPV, ti prosent fra Tettstedsregioner og to prosent fra Spredtbygde områder.

Tabell 5.2 Fordeling av skoler og deltakere i tilbud i regi av eksterne aktører. Sortert ut fra BA-regioner. Antall og prosent.

	Skoler				Elever			
	ÅN	FLL	SMART	EB	ÅN	FLL*	SMART	EB
<i>Antall</i>								
Storbyregioner	33	64	45	88	1632	1254	2256	6354
Småby utenfor DPV	9	33	27	41	238	819	1165	2409
Småby innenfor DPV	6	37	22	47	103	824	1022	2563
Tettstedsregioner	1	22	17	62	14	433	395	2386
Spredtbygde områder	5	8	7	25	78	123	166	566
<i>Andel (%)</i>								
Storbyregioner	3	5	5	20	1	1	2	6
Småby utenfor DPV	2	5	5	19	<0.5	1	3	6
Småby innenfor DPV	2	8	6	25	<0.5	2	5	11
Tettstedsregioner	<0.5	5	4	29	<0.5	1	2	13
Spredtbygde områder	3	4	4	20	1	1	4	12

ÅN = Årets Nysgjerrigper, FLL = FIRST LEGO League, EB = Elevbedrift

* I Norge deltok 3825 elever i FIRST LEGO League høsten 2010, men data fra First Scandinavia gir kun mulighet til å fordele 3453 elever ut fra BA-regioner.

Programmet Elevbedrift når 29 prosent av skolene i Tettstedsregioner, 25 prosent i Småby innenfor DPV og rundt 20 prosent i de andre regiontypene. Elevbedrift er klart mer utbredt i de mindre sentrale regionene med 11 til 13 prosent av elevmassen, sammenlignet med de mest sentrale regionene der man bare når ut til seks prosent av elevmassen.

SMART tilbys av mellom fire til seks prosent av skolene i de ulike BA-regionene. Selv om fordelingen ut fra skole er jevn, er det en del forskjeller i forhold til elever. Andelene av elevmassen er høyest for regionene Småby innenfor DPV og Spredtbygde områder med henholdsvis fem og fire prosent av elevene i målgruppen.

FIRST LEGO League (FLL) har størst utbredelse i Småbyer innenfor DPV med åtte prosent av skolene og to prosent av elevene. FLL er jevnt fordelt i de andre regiontypene.

Årets Nysgjerrigper er mest utbredt i skolene i Storbyregioner og Spredtbygde områder med henholdsvis tre prosent). I disse områdene når man også ut til rundt 1 prosent av elevmassen.

KRD benytter en inndeling med sju landsdeler. Øst-Viken har tre fylker (Østfold, Akershus & Oslo), Innlandet to fylker (Hedmark & Oppland), Vest-Viken tre fylker (Buskerud, Vestfold &

Telemark), Sørlandet to fylker (Aust- & Vest-Agder), Vestlandet fire fylker (Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane & Møre og Romsdal), Trøndelag to fylker (Sør- & Nord-Trøndelag) og Nord-Norge tre fylker (Nordland, Troms & Finnmark). Tabell 5.3 ser på skoler og elever med entreprenørskapstilbud sortert på landsdel.

Tabell 5.3 Fordeling av skoler og deltakere i tilbud i regi av eksterne aktører. Sortert ut fra landsdeler. Antall og prosent.

	Skoler				Elever			
	ÅN	FLL	SMART	EB	ÅN	FLL*	SMART	EB
<i>Antall</i>								
Øst-Viken	14	13	20	61	992	340	1360	4678
Innlandet	1	14	6	33	25	290	349	2326
Vest-Viken	4	8	19	8	136	217	735	199
Sørlandet	4	14	3	10	43	254	114	372
Vestlandet	18	47	33	54	506	1202	1080	2811
Trøndelag	5	15	5	40	230	404	357	1553
Nord-Norge	8	53	32	58	133	1118	1046	2339
<i>Andel (%)</i>								
Øst-Viken	4	3	5	32	1	<0.5	3	9
Innlandet	1	5	3	38	<0.5	1	3	16
Vest-Viken	1	2	6	6	<0.5	<0.5	3	1
Sørlandet	3	8	2	14	<0.5	1	1	3
Vestlandet	2	5	4	17	<0.5	1	2	5
Trøndelag	2	5	2	35	1	1	2	9
Nord-Norge	2	12	8	21	<0.5	3	6	12

ÅN = Årets Nysgjerrigper, FLL = FIRST LEGO League, EB = Elevbedrift

Elevbedrift er særlig utbredt i skolene i Innlandet (38 prosent), Trøndelag (35 prosent) og Øst-Viken (32 prosent). Programmet er minst utbredt i Vest-Viken (seks prosent). Målt i andeler elever finner vi at elevbedrift har størst utbredelse i Innlandet (16 prosent) og Nord-Norge (12 prosent). Det er minst utbredt i Vest-Viken (en prosent av elevene) og Sørlandet (tre prosent).

Målt i andel skoler som benytter tilbudet, så er SMART mest utbredt i Nord-Norge (åtte prosent) og minst utbredt i Trøndelag og Sørlandet (to prosent). Målt som andel av elever i målgruppen, er SMART mest utbredt i Nord-Norge (seks prosent) og minst utbredt på Sørlandet (en prosent).

FIRST LEGO League har stor utbredelse i skolene i Nord-Norge (12 prosent) og på Sørlandet (åtte prosent). Målt i andeler av elever i målgruppen, så er FIRST LEGO League størst i Nord-Norge (tre prosent) og minst i Øst-Viken og Vest-Viken (mindre enn 0.5 prosent).

Årets Nysgjerrigper er mest utbredt i skolene i Øst-Viken (fire prosent) og minst utbredt i Innlandet og Vest-Viken (en prosent). Det er kun i Øst-Viken og i Trøndelag at det er rundt en prosent av elevene i målgruppen som deltar i denne konkurransen.

5.2 Fire entreprenørskapstilbud i skolens egen regi

Skoler kan organisere tilbud i entreprenørskap som eget fag, som ulike typer prosjektarbeid og som entreprenørielle metoder integrert i fag. Vi skal her analysere spørreundersøkelsen som gikk ut til skoleledere høsten 2010 (se omtale i 4.3). Det var bare 259 skoleledere som svarte på delen om entreprenørskapstilbud i skolens egen regi og svarprosenten er lav. Den positive siden er at representativitetsanalysen ga oss grunn til å tro at vi har truffet bra i forhold til skolers involvering i EiU. De fire tilbudene i skolers regi og deres utbredelse gjengis i tabell 5.4.

Tabell 5.4 Entreprenørskapstilbud i grunnskolors egen regi. BA-region og landsdel. Andel.

	Elevbedrift	Tverrfaglig prosjekt	Skole & arbeidsliv	Entreprenørielle metoder
<i>Nasjonalt</i>	45	23	46	31
<i>BA-region</i>				
Storbyregioner	36	21	40	35
Småby utenfor DPV	52	30	45	33
Småby innenfor DPV	44	12	44	29
Tettstedsregioner	53	28	58	20
Spredtbygde områder	53	20	60	27
<i>Landsdel</i>				
Øst-Viken	39	17	27	20
Innlandet	63	22	56	37
Vest-Viken	39	33	47	44
Sørlandet	41	23	6	24
Vestlandet	44	25	59	33
Trøndelag	63	28	69	38
Nord-Norge	33	12	33	18

N = 259

Kilde: Spørreundersøkelse til skoleledere høsten 2010

På nasjonalt nivå finner vi at 45 prosent av skolene har elevbedrift i egen regi. Tar vi med skolene som har elevbedrift i regi av UE kommer vi opp i 49 prosent: 31 prosent har elevbedrift i egen regi, 4 prosent har elevbedrift i UEs regi og 14 prosent har elevbedrift både i egen regi og i UEs regi. Resultatet betyr at det har vært en knapp økning i bruken av elevbedriftsmetoden, da 44 prosent av grunnskolene svarte at de brukte elevbedrift i 2007 (Rotefoss & Nyvold 2007). Elevbedrift i skolens egen regi er hyppigst brukt i mindre sentrale strøk (Tettstedsregioner og Spredtbygde områder) og minst utbredt i Storbyregioner. En høy andel av skoler i Innlandet og Trøndelag tar i bruk elevbedrift (63 prosent), mens det er en lavere andel i Nord-Norge (33 prosent). I Nord-Norge er det Finnmark og Troms som trekker andelen skoler med elevbedrifter ned, mens Nordland har samme andel skoler med elevbedrift som det nasjonale nivået.

46 prosent av skolene har samarbeid med lokalt arbeidsliv. Dette anses som viktig for at elever skal få mulighet til å skaffe seg innsikt i lokalt arbeids- og næringsliv. Slikt samarbeid er mest utbredt i lite sentrale områder (ca. 60 prosent i Tettstedsregioner og Spredtbygde områder) og mindre utbredt i mer sentrale strøk (40 til 45 prosent i Storby og Småby). Blant landsdelene er det stor variasjon, med Trøndelag høyest (69 prosent) og Sørlandet lavest (seks prosent).

23 prosent av skolene bruker andre typer tverrfaglige prosjekt enn elevbedrift og samarbeidsprosjekt skole/arbeidsliv. Denne arbeidsformen er hyppigst brukt i Småby utenfor DPV og Tettstedsregioner og minst brukt i Småby innen DPV. Slike prosjekter brukes av en betydelig andel i Vest-Viken (33 prosent) og en mindre andel i Nord-Norge (12 prosent).

Den siste kolonnen angir bruk av følgende entreprenørielle metoder i generell undervisning: problembasert læring, storyline, café pedagogikk, framtidsplanlegging og idéutvikling. 31 prosent av skolene bruker en eller flere av disse entreprenørielle metodene, og andelen er høyest i sentrale strøk. Fordelt på landsdeler er entreprenørielle metoder mest brukt i Vest-Viken og minst brukt i Nord-Norge, der det er et gap mellom Nordland og de andre fylkene. Fylket med høyest andel skoler som tar i bruk entreprenørielle metoder er Sogn- og Fjordane.

5.3 Faktorer som fremmer EiU og stimulering av elevers entreprenørskapskompetanse

Kapittel 3 identifiserte to typer mål på skolers entreprenørskapssatsing som supplerer bildet som gis ved gjennomgangen av de spesifikke entreprenørskapstilbud. Vi skal først se på faktorer som fremmer EiU. Deretter vil vi se på om skolelederne mener deres skoler vektlegger å *stimulere elevers entreprenørskapskompetanse*. Igjen er kilden spørreundersøkelsen til skoleledere fra høsten 2010.

Faktorer som fremmer EiU

Dette avsnittet ser på utbredelsen av faktorer som fremmer EiU. Vi identifiserte tre slike suksessfaktorer i kapittel 3: i) holdninger og kompetanse blant skoleledere og lærere; ii) tilgang til gode veiledninger; og iii) nært samarbeid mellom skole og lokalt nærings- og samfunnsliv.

Den første gruppa av faktorer handler om skoleledere og læreres holdninger og kompetanse. Tabell 5.5 ser på hvor utbredt det er å knytte satsingen på EiU til planer og styringsdokumenter, skolenes eventuelle grep for å øke lærernes kunnskap og kompetanse om EiU, samt andelen lærere som kjenner til handlingsplanen for EiU.

Tabell 5.5. Bruk av handlingsplanen, forankring av EiU, tilbud om videreutdanning i EiU og prosjekt i pedagogisk entreprenørskap. Andeler skoler med positivt svar.

	Nasjonalt	Høyest BA-region	Lavest BA-region	Høyest landsdel	Lavest landsdel
Mer enn halvparten av lærerne kjenner handlingsplanen for EiU	21	3 & 4 & 5	1 & 2	Trø	Sør
Forankret EiU i skolens planer	23	3 & 4 & 5	1 & 2	Trø	Sør
Bruker handlingsplanen for EiU aktivt	14	4 & 5	1 & 2	Trø	Sør
Tilbud om kompetanseheving i EiU	33	3 & 4 & 5	1 & 2	Trø	Sør
Prosjekt i pedagogisk entreprenørskap	27	3 & 4 & 5	1 & 2	Trø	Sør

N = 623

1 = Storbyregion, 2 = Småby utenfor DPV, 3 = Småby innen DPV, 4 = Tettstedsregion, 5 = Spredtbygd
Trø = Trøndelag, Sør = Sørlandet

Kilde: Spørreundersøkelse til skoleledere høsten 2010

23 prosent av skolene har forankret EiU i skolens virksomhetsplan/handlingsplan og 14 prosent bruker den nåværende handlingsplanen aktivt. Her er det en god del overlapp: 12 prosent av skolene har forankret EiU i planer og bruker handlingsplanen aktivt, 13 prosent har enten forankret EiU i planer eller de bruker handlingsplanen aktivt og 75 prosent gjør ingen av delene. Både for forankring i planverk og bruk av handlingsplanen er det en overrepresentasjon av skoler i mindre sentrale strøk. Trøndelagsskolene virker å ha kommet langt på begge områder, mens skolene på Sørlandet har kommet kort.

33 prosent av skolene har gitt tilbud til lærerne om etter- eller videreutdanning i EiU, og 27 prosent av skolene har deltatt i lokale og regionale prosjekt innen "pedagogisk entreprenørskap" de siste tre år. Pedagogisk entreprenørskap har flere betydninger, og i spørreskjemaet er det forklart som "en betegnelse på utvalgte pedagogiske verktøy og arbeidsmåter der individet selv er aktør for egen læring". En del av skolene går igjen: 18 prosent av skolene har gitt tilbud om kompetanseheving og deltatt i prosjekt innen pedagogisk entreprenørskap, 24 prosent har gjort en av delene, mens 58 prosent ikke har foretatt slike grep for å øke lærernes kunnskap og kompetanse om EiU. Både for tilbud om kompetanseheving og prosjekt i pedagogisk entreprenørskap ser vi det samme bildet: det er en overrepresentasjon av skoler i mindre sentrale strøk, og trøndelagsskolene skiller seg positivt ut og sørlandsskolene skiller seg negativt ut.

Tabell 5.6 Innhenting og vurdering av veiledning/informasjon om EiU. Andeler m/positivt svar.

	Nasjonalt	Høyest BA-Region	Lavest BA-Region	Høyest landsdel	Lavest landsdel
Har hentet inn info/veiledning	46	3 & 4 & 5	1 & 2	Trø	Sør
Fant skolen aktuell veiledning	40	---	---	Øst	Sør
Ble veiledningen benyttet	28	3 & 4 & 5	1 & 2	NN	VV & Sør
Savner skolen mer veiledning	23	5	---	NN	Sør

N = 623 (innhenting) & N = 270 (vurdering)

1 = Storbyregion, 2 = Småby utenfor DPV, 3 = Småby innen DPV, 4 = Tettstedsregion, 5 = Spredtbygd

Trø = Trøndelag, Sør = Sørlandet, VV = Vest-Viken, Øst = Øst-Viken, NN = Nord-Norge

Kilde: Spørreundersøkelse til skoleledere høsten 2010

En annen faktor som fremmer EiU er tilgang til gode veiledninger for entreprenørskap. Ifølge skolelederne har 46 prosent av skolene søkt opp informasjon om entreprenørskap.

Informasjonskanal nummer en er UEs nettside (www.ue.no) som 31 prosent har benyttet seg av. Så følger veiledningene på Utdanningsdirektoratets (Udir) nettside (www.skolenettet.no) som 18 prosent har sett på. 12 prosent nevner andre kilder, slik som kurs og seminarer i regi av UE, NHO og høgskoler eller gjennom samarbeid med lokalt arbeidsliv og kommunen. Rundt 30 prosent har hentet inn informasjon via en kanal (UE eller Udir eller andre), mens 16 prosent har hentet inn informasjon/veiledning fra flere kilder.

Vi har også bedt om skolelederes vurderinger av den informasjonen skolen hentet inn. 40 prosent svarer at de fant den typen informasjon eller veiledning som man søkte om, 55 prosent svarer at man delvis fant dette, og 5 prosent fant ikke relevant informasjon. Ifølge skolelederne brukte 28 prosent informasjonen/veiledningen i undervisningen, 51 prosent tok den delvis i bruk og 22 prosent brukte ikke informasjonen. Skoler i mindre sentrale strøk og i Nord-Norge er overrepresentert blant de som brukte informasjonen. Så er det slik at 40 prosent ikke savner mer

informasjon/veiledning om EiU, 23 prosent savner mer informasjon og 37 prosent har noe savn. Mange skoler i Spredtbygde områder og fra Nord-Norge savner mer informasjon.

En tredje suksessfaktor for en målrettet entreprenørskapssatsing på EiU er et nært samarbeid mellom skole og lokalt nærings- og samfunnsliv. 21 prosent av skolene har partnerskapsavtale med næringslivet, og det er omtrent samme nivået som i 2006/07. Partnerskapsavtaler er mest vanlig i mindre sentrale strøk (Tettstedsregioner og Spredtbygde områder). Det er høyest andel skoler med partnerskapsavtaler i Vest-Viken og lavest andel på Sørlandet.

Stimulering av elevers entreprenørskapskompetanse

Vi har målt om skolen vektlegger utvikling av entreprenørielle egenskaper og fagkompetanse i generell undervisning. Dette ses på i tabell 5.7.

Tabell 5.7 Skolers vektlegging av utvikling av entreprenørskapskompetanse. Andel "stor grad".

	Nasjonalt	Høyest BA-region	Lavest BA-region	Høyest Landsdel	Lavest landsdel
<i>Fagkompetanse</i>					
Ressurser i lokalsamfunnet	50	BA5	BA1	Vest & Trø	Øst
Arbeidslivskunnskap	47	BA5	BA1 & 2	Trø & NN	Øst
Etablererkunnskap	17	BA3 & 4	BA2	Vest & NN	Sør
<i>Egenskaper & holdninger</i>					
Å samarbeide	91	---	---	---	---
Å ta ansvar	87	BA5	---	Trø	Inn & Sør
Å stole på seg selv	79	BA1	BA4	Trø & Vest	---
Å ta initiativ	75	BA5	---	Trø	Sør
Å se muligheter	67	BA5	---	Trø	Sør
Å prøve og feile	65	---	BA4	Trø	Inn
Å våge	62	BA1 & 3	BA5	---	---
Å tenke nytt	57	BA2 & 5	---	Trø	---

N = 257

--- = Små forskjeller mellom tre eller flere regioner/landsdeler

NN = Nord-Norge, Trø = Trøndelag, Sør = Sørlandet, Vest = Vestlandet, Inn = Innlandet, Øst = ØstViken

Kilde: Spørreundersøkelse til skoleledere høsten 2010

Første halvdel av tabell 5.7 viser at halvparten av skolene vektlegger arbeidslivskunnskap og kunnskap om ressurser i lokalsamfunnet i stor grad. Begge typer kunnskap er særlig vektlagt av skoler i Spredtbygde områder og i Trøndelag. I tillegg vektlegges etablererkunnskap i stor grad av 17 prosent av skolene. Her er det skoler på Vestlandet, i Nord-Norge i småbyer innen og utenfor DPV som er overrepresentert.

Andre halvdel av tabell 5.7 tar for seg vektlegging av entreprenørielle egenskaper. Opp mot 90 prosent av skolene vektlegger i stor grad det å lære elevene å samarbeide og å ta ansvar. I underkant av 80 prosent av skolene vektlegger det å få elevene til å stole på seg selv og lære å ta initiativ. Mellom 67 til 57 prosent vektlegger i stor grad det: å se muligheter, å prøve og feile, å våge og å tenke nytt. En høyere andel skolelederne i Trøndelag vektlegger flere av de entreprenørielle egenskaper i stor grad enn andelen skoleledere i de andre landsdelene.

5.4 Utbredelsen av entreprenørskapstilbud i grunnskolen

Formålet med dette kapitlet om grunnopplæringen har vært å beskrive utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring, både på nasjonalt nivå og ut fra geografi. I alt har vi sett på åtte entreprenørskapstilbud, og tabell 5.8 gjengir utbredelsen på nasjonalt nivå.

Tabell 5.8 Oversikt over utbredelsen av entreprenørskapstilbud i grunnskolene. Andel skoler.

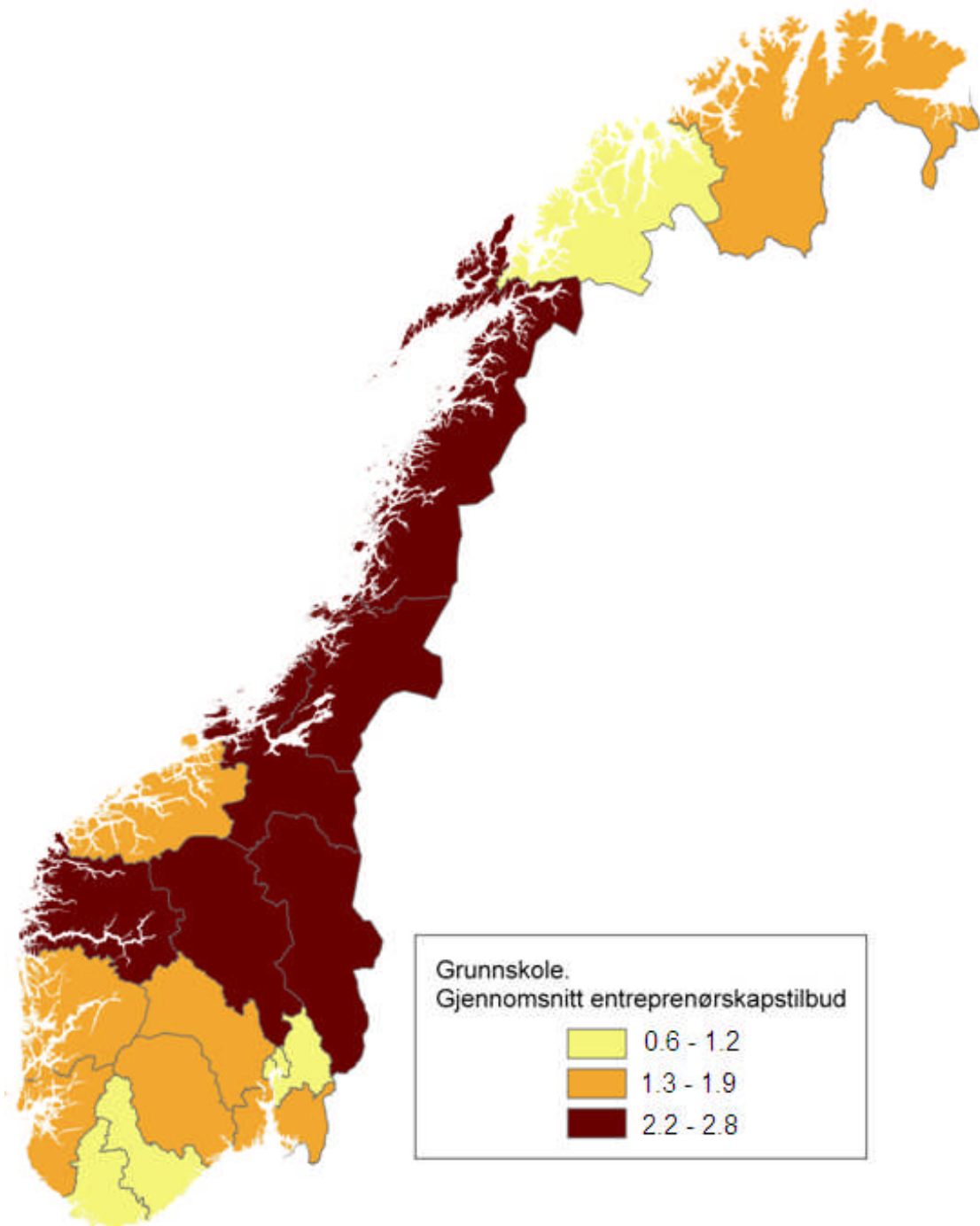
	Prosent
Samarbeidsprosjekt skole/arbeidsliv (skolen selv)	46
Elevbedrift (skolen selv)	45
”Entreprenørielle” metoder (skolen selv)	31
Tverrfaglig prosjekt (skolen selv)	23
Elevbedrift (UE)	22
FIRST LEGO League (FS)	6
SMART (UE)	5
Årets Nysgjerrigper (Forskningsrådet)	2

De mest utbredte tilbudene er elevbedrift i skolens egen regi og samarbeidsprosjekt mellom skolen og arbeidslivet. Slike prosjekter tilbys av henholdsvis 45 og 46 prosent av skolene. På tredje plass i rangeringen finner vi bruk av ”entreprenørielle metoder” i generell undervisning, som tilbys i 31 prosent av skolene. Elevbedrift i regi av UE og andre typer tverrfaglige prosjekter i regi av skolen selv har så å si lik utbredelse, slike prosjekter tilbys av henholdsvis 22 og 23 prosent av skolene. Tverrfaglige prosjekter i regi av eksterne tilbydere (SMART, FIRST LEGO League og Årets nysgjerrigper) er forholdsvis lite utbredt (fra to til seks prosent av grunnskolene).

Vi har også undersøkt om det er de samme eller forskjellige skoler som tilbyr ulike typer entreprenørskapstilbud. Ved å koble data om tilbudene fra eksterne aktører med data fra spørreundersøkelsen til skoleledere får vi en indikasjon på dette. Vi har full oversikt over entreprenørskapstilbudet til 259 skoler, og her finner vi følgende: 18 prosent av skolene tilbyr ikke noen av de åtte nevnte entreprenørskapstilbudene, 27 prosent tilbyr ett av de nevnte entreprenørskapstilbudene, 27 prosent tilbyr to tilbud, 15 prosent tilbyr tre tilbud, og 13 prosent av skolene tilbyr fire til seks av de nevnte entreprenørskapstilbudene.

I kapitlet har vi også sett alle resultater i forhold til sentralitet. Ut fra sentralitet er gjennomsnittet av entreprenørskapstilbud i grunnskolen høyest i de mindre sentrale områdene: Tettstedsregioner og Spredtbygde områder har et skolesnitt på 2,1 tilbud. Tilbudet er i gjennomsnitt lavest i mer sentrale områder: Storbyregioner og Småbyer innenfor DPV har et skolesnitt på 1,6 tilbud.

Til sist skal vi se hvilke fylker som har skoler med flest og færrest entreprenørskapstilbud. Kartet på neste side viser at det i grunnskolen tilbys i gjennomsnitt flest entreprenørskapstilbud i skolene i Trøndelag (Sør og Nord), Innlandet (Hedmark og Oppland), Nordland og Sogn og Fjordane: Det er færrest tilbud i Troms, Oslo, Akershus og på Sørlandet (Vest-Agder og Aust-Agder). I fylkene der det tilbys flest entreprenørskapstilbud er skolesnittet fra 2,2 til 2,8 tilbud, og i fylkene der det tilbys færrest tilbud er skolesnittet fra 0,6 til 1,2 tilbud.

Figur 5.1 Gjennomsnitt entreprenørskapstilbud i grunnskolen, fylker.

6 Videregående skole

I dette kapitlet diskuteres entreprenørskap i videregående opplæring. 6.1 ser på utbredelsen av programmet Ungdomsbedrift i regi av Ungt Entreprenørskap. I 6.2 presenteres funn om entreprenørskapstilbud i skolars egen regi, fra spørreundersøkelsen til skoleledere høsten 2010. Her deltok 104 skoleledere. Del 6.3 tar for seg utbredelsen av faktorer som fremmer EiU, samt skolelederens synspunkt på om skolen deres stimulerer til utvikling av elevers entreprenørskapskompetanse. Igjen viser funnene til resultatene fra spørreundersøkelsen fra høsten 2010. 6.4 oppsummerer resultatene og gjengir regionale forskjeller i et kart.

6.1 Ungdomsbedrift i regi av UE

I dette avsnittet gjennomgås tallene for Ungt Entreprenørskaps (UE) program Ungdomsbedrift (UB) for skoleåret 2009/10. UB er i bruk av 296 videregående skoler. I populasjonen er det 440 videregående skoler, og da har vi at det er en eller flere UBER ved 67 prosent av alle videregående skoler. Tabell 6.1 viser at seks prosent av elevene i videregående opplæring årlig deltar i UB (11000 elever), og at UB er mer utbredt i yrkesfag (ni prosent) enn i studieforberedende utdanningsprogram (tre prosent).

Tabell 6.1 Fordeling av UB-deltakere ut fra utdanningsprogram. Antall og prosent.

Navn	Antall	Andel
<i>Yrkesfaglige</i>	6834	9
Bygg- og anleggsteknikk	337	
Design og håndverk	583	
Elektrofag	407	
Helse- og sosialfag	335	
Medier og kommunikasjon	1178	
Naturbruk	748	
Restaurant- og matfag	697	
Service og samferdsel	2081	
Teknikk og industriell produksjon	468	
<i>Studieforberedende</i>	3385	3
Studiespesialisering (inkl. formgivning)	2648	
Idrettsfag	331	
Musikk, dans og drama	406	
<i>Ikke fordelt</i>	738	
<i>Samlet</i>	10957	6

Tabell 6.2 gir informasjon om utbredelsen av UB fordelt på bo- og arbeidsmarkedsregioner (BA) og landsdel. UB er mest utbredt i Tettstedsregioner (90 prosent av skolene) og minst utbredt i Spredtbygde områder (60 prosent av skolene) og Storbyregioner (57 prosent av skolene). I Nord-Norge og på Sørlandet har 90 prosent av skolene UB, mens andelen er rundt 60 for Vestlandet og Øst-Viken. Ser vi på andelen elever som deltar i UB er det Sørlandet og Nord-Norge som utmerker seg med 9 prosent av elevmassen årlig. De andre landsdelene ligger på andeler mellom 5-7 prosent av elevmassen. Vi kan også kommentere fylkesnivået, og da er den relative aktiviteten (dvs. antall UB-elever sett opp mot det totale antallet elever i fylket) lavest i Oslo, Hordaland og Akershus og høyest i Sogn og Fjordane og Finnmark.

Tabell 6.2 UB-skoler og UB-elever ut fra BA-region og landsdel. Antall og prosent.

	Skole		Elever	
	Antall	Andel	Antall	Andel
<i>BA-region</i>				
Storbyregioner	130	57	4708	
Småby utenfor DPV	63	75	2901	
Småby innenfor DPV	38	78	1551	
Tettstedsregioner	56	90	1670	
Spredtbygde områder	9	60	127	
<i>Landsdel</i>				
Øst-Viken	56	58	2130	5
Innlandet	25	76	951	6
Vest-Viken	33	69	1573	6
Sørlandet	25	89	951	9
Vestlandet	81	56	2567	6
Trøndelag	35	80	1150	7
Nord-Norge	41	91	1635	9

6.2 Fem entreprenørskapstilbud i skolens egen regi

Skolen kan organisere tilbud i entreprenørskap som eget fag, som ulike typer prosjektarbeid og som entreprenørielle metoder integrert i fag. Vi begynner med utbredelsen av programfaget Entreprenørskap og bedriftsutvikling, og deretter ser vi på entreprenørskap som arbeidsform.

Entreprenørskap og bedriftsutvikling

Entreprenørskap og bedriftsutvikling (EB) er et programfag i VG2 og VG3 som tilbys av noen skoler med programområdet "Språk, samfunnsfag og økonomi" (SSØ). Gjennom faget skal man både utvikle elevenes entreprenørskapskompetanse, motivere for entreprenørskap, og bidra til forståelse for entreprenørskap som samfunnsfenomen og hvilken rolle entreprenørskap spiller for næringsutvikling i Norge. Vi har gått gjennom tilbudet til alle videregående skoler med SSØ, i alt 267 skoler, og merket av hvilke skoler som tilbyr programfaget entreprenørskap og bedriftsutvikling og hvilke som ikke tilbyr faget.

Tabell 6.3 avdekker at 80 skoler tilbyr EB, dvs. 30 prosent av skolene med SSØ (267 skoler). Av alle 440 videregående skoler er det 18 prosent som har tilbud om EB. I forhold til sentralitet

er EB klart mer utbredt i sentrale strøk (Storbyregioner og Småby utenfor DPV) enn i de mindre sentrale strøk. I forhold til andel av videregående skoler er EB mest utbredt i Øst-Viken og på Sørlandet og minst utbredt i Trøndelag.

Tabell 6.3 Fordeling av skoler med programområdet "Språk, samfunnsfag og økonomi" som tilbyr og ikke tilbyr Entreprenørskap og bedriftsutvikling, nasjonalt nivå, landsdeler og fylker

	SSØ		Alle videregående skoler		
	Antall EB	Antall SSØ	Andel EB	Antall	Andel EB
<i>Nasjonalt nivå</i>	80	267	30	440	18
<i>BA-Region</i>					
Storbyregioner	48	132	36	230	21
Småby utenfor DPV	17	43	40	84	20
Småby innenfor DPV	6	32	19	49	13
Tettstedsregioner	8	51	16	62	13
Spredtbygde områder	1	9	11	15	7
<i>Landsdel</i>					
Øst-Viken	23	57	40	98	24
Innlandet	5	19	26	33	15
Vest-Viken	9	30	30	48	19
Sørlandet	6	14	43	28	21
Vestlandet	25	79	32	144	17
Trøndelag	5	33	15	44	11
Nord-Norge	7	35	2+	45	16

SSØ = Språk, samfunnsfag og økonomi

Prosjektarbeid og entreprenørielle metoder

I dette avsnittet ser vi på utbredelsen av elevbedrift, tverrfaglig prosjekt, samarbeid mellom skole og næringsliv og entreprenørielle metoder. Analysen er basert på en spørreundersøkelse som gikk ut til skoleledere høsten 2010, der 104 skoleledere i videregående opplæring deltok. Vi skal analysere data ut fra hvilke utdanningsprogram skolen tilbyr (yrkesfaglig og/eller studieforbereende, se også tabell 6.1). Dette betyr at vi kan skille mellom tre typer skoler: yrkesfaglige (18 skoler), studieforbereende (15 skoler) og kombinerte (71 skoler).⁶

Tabell 6.4 Entreprenørskapstilbud i grunnskolors egen regi. BA-region og landsdel. Andel.

	Elevbedrift	Tverrfaglig prosjekt	Skole & arbeidsliv	Entreprenørielle metoder
Nasjonalt	44	40	75	39
Studieforbereende	33	25	33	25
Yrkesfaglig	44	56	83	33
Kombinerte	46	38	80	42

N = 96

Kilde: Spørreundersøkelse til skoleledere høsten 2010

Tabell 6.4 viser at 44 prosent av skolene tilbyr elevbedrift i egen regi. Tar vi med skoler som tilbyr Ungdomsbedrift kommer vi opp i 76 prosent: 10 prosent har elevbedrift i egen regi, 32 prosent har ungdomsbedrift i UEs regi og 34 prosent har elevbedrift i egen regi og

⁶ Da det bare er 104 respondenter er det vanskelig å analysere data ut fra landsdel og sentralitet. Innlandet og Sørlandet er representert med henholdsvis fem og åtte skoler. Det er likeledes bare fire skoler fra Spredtbygde områder og ti fra Småby innenfor DPV.

ungdomsbedrift i UEs regi. Elevbedrift er mer vanlig i yrkesfaglig og kombinerte skoler sammenlignet med skoler som kun har studieforbereende.

75 prosent av skolene har samarbeid med lokalt arbeidsliv. Slikt samarbeid er mest utbredt i yrkesfaglige og kombinerte skoler. Bare 33 prosent av skolene som bare har studieforbereende program har samarbeid mellom skole og arbeidsliv.

40 prosent av skolene tilbyr andre typer tverrfaglige prosjekt enn elevbedrift og samarbeidsprosjekt mellom skole og arbeidsliv. Slike prosjekter er hyppigst brukt i yrkesfaglige skoler (56 prosent av skolene) og minst brukt i studieforbereende skoler (25 prosent).

Tabellen avsluttes med ”entreprenørielle” metoder (problembasert læring, storyline, café pedagogikk, framtidsplanlegging, idéutvikling). 39 prosent av skolene bruker entreprenørielle metoder i generell undervisning, og dette fenomenet ses oftest i kombinerte skoler og er sjeldnere i bruk i studieforbereende skoler.

6.3 Faktorer som fremmer EiU og stimulering av elevers entreprenørskapskompetanse

Vi skal supplere bildet som gis ved gjennomgangen av spesifikke entreprenørskapstilbud. Vi skal først se på utbredelsen av *faktorer som fremmer EiU*. Deretter vil vi se på om skoleledere mener deres skoler vektlegger å *stimulere elevers entreprenørskapskompetanse*. Datamaterialet er igjen hentet fra spørreundersøkelsen til 104 skoleledere.

Faktorer som fremmer EiU

I dette avsnittet ser vi på utbredelsen av ulike faktorer som må ligge til grunn for å kunne satse målrettet på EiU. Som for kapittel 5 har vi identifisert tre suksessfaktorer (se også kapittel 3): i) holdninger og kompetanse blant skoleledere og lærere; ii) tilgang til gode veiledninger; og iii) nært samarbeid mellom skole og lokalt nærings- og samfunnsliv. I tabell 6.5 ses det på skoleledere og læreres holdninger og kompetanse til EiU.

Tabell 6.5. Bruk av handlingsplanen, forankring av EiU, tilbud om videreutdanning i EiU og prosjekt i pedagogisk entreprenørskap. Andeler skoler med positivt svar.

	Nasjonalt	Studief.	Yrkesfag	Kombinert
Mer enn halvparten av lærerne kjenner handlingsplanen for EiU	17	0	33	17
Forankret EiU i skolens planer	46	6	50	53
Bruker handlingsplanen for EiU aktivt	36	13	17	46
Tilbud om kompetanseheving i EiU	75	53	72	80
Prosjekt i pedagogisk entreprenørskap	48	27	29	57

N = 103

Den første indikatoren er andelen lærere ved skolen som kjenner til handlingsplanen for EiU. I følge skolelederne kjenner mer enn halvparten av lærerne til handlingsplanene for EiU ved 17

prosent av videregående skoler, i 77 prosent av skolene mener skolelederne at under halvparten av lærerne kjenner til handlingsplanen, og ved seks prosent av skolene tror skolelederne at det ikke er noen lærere som kjenner til handlingsplanen.

46 prosent av skolene har forankret EiU i skolens virksomhets-/handlingsplan og 36 prosent bruker den nåværende handlingsplanen for EiU aktivt. Her er det noe overlapp: 29 prosent av skolene har forankret EiU i planer og bruker handlingsplanen aktivt, 23 prosent har enten forankret EiU i planer eller de bruker handlingsplanen aktivt og 48 prosent gjør ingen av delene.

Videre går det frem at 75 prosent av skolene har gitt tilbud til lærerne om kompetanseheving (etter-/videreutdanning) i EiU og 48 prosent av skolene har deltatt i lokale/regionale prosjekt innen "pedagogisk entreprenørskap" de siste tre år. Pedagogisk entreprenørskap er forklart som "utvalgte pedagogiske verktøy og arbeidsmåter der individet selv er aktør for egen læring". Også her er det en del overlapp: 43 prosent av skolene har gitt tilbud om kompetanseheving og deltatt i prosjekt innen pedagogisk entreprenørskap, 39 prosent har gjort en av delene, mens 18 prosent ikke har foretatt slike grep for å øke lærernes kunnskap og kompetanse om EiU.

En annen faktor som fremmer EiU er tilgang til gode veiledninger for bruk av entreprenørskapstilbud. Ifølge skolelederne har 78 prosent av skolene søkt opp informasjon om entreprenørskap. 67 prosent har brukt UEs nettside (www.ue.no), 27 prosent har brukt veiledningene på Udirs nettside (www.skolenettet.no), og 18 prosent nevner andre kilder som kurs og seminarer i regi av UE, NHO, Innovasjon Norge og høyskoler eller samarbeid med lokalt arbeidsliv og kommune. Rundt 35 prosent har hentet inn informasjon via en kanal (UE eller Udir eller andre), mens 43 prosent har hentet inn informasjon/veiledning fra flere kilder.

Tabell 6.6 Innhenting og vurdering av veiledning/informasjon om EiU. Andeler m/positivt svar.

	Nasjonalt	Studief.	Yrkesfag	Kombinert
Har hentet inn info/veiledning	78	53	78	83
Fant skolen aktuell veiledning	47			
Ble veiledningen benyttet	41			
Savner skolen mer veiledning	20			

N = 104 (innhenting) & N = 75 (vurdering)

Vi har også bedt om skolelederes vurderinger av den informasjonen skolen hentet inn. 47 prosent svarer at de fant den typen informasjon eller veiledning som man søkte om og 53 prosent svarer at man delvis fant dette. Videre forteller 41 prosent at de brukte informasjonen/veiledningen i undervisningen, mens 49 prosent tok den delvis i bruk. 10 prosent brukte ikke informasjonen. Til sist svarer 51 prosent at de ikke savner mer informasjon/veiledning om EiU. 20 prosent savner mer informasjon, mens 29 prosent delvis savner informasjon/veiledning.

En siste faktor som fremmer EiU er et nært samarbeid mellom skole og lokalt nærings- og samfunnsliv. 69 prosent av skolene har inngått partnerskapsavtale med næringslivet.

For alle indikatorer (forankring, bruk av handlingsplan, informasjoninnhenting og partnerskap) ser vi et lignende bilde i forhold til skoletype: faktorene som fremmer EiU er minst utbredt i studieforbereende skoler og mest utbredt i yrkesfag og kombinerte skoler.

Stimulering av elevers entreprenørskapskompetanse

Begrepet entreprenørskapskompetanse inkluderer generelle entreprenørielle egenskaper som er nyttige for alle samfunnsområder og mer spesifikt entreprenørielle kvaliteter og kunnskap som er rettet mot det å starte og drive en virksomhet. Vi har målt om skolen vektlegger utvikling av entreprenørielle egenskaper og fagkompetanse i generell undervisning.

Tabell 6.7 Skolers vektlegging av utvikling av entreprenørskapskompetanse. Andel "stor grad".

	Nasjonalt	Studief.	Yrkesfag	Kombinert
<i>Fagkompetanse</i>				
Arbeidslivskunnskap	58	36	75	58
Ressurser i lokalsamfunnet	39	21	31	45
Etablererkunnskap	34	7	38	39
<i>Egenskaper & holdninger</i>				
Å ta ansvar	83	83	83	83
Å stole på seg selv	83	75	89	83
Å samarbeide	83	75	83	85
Å ta initiativ	76	75	72	77
Å prøve og feile	74	50	72	79
Å se muligheter	68	58	72	68
Å tenke nytt	67	58	61	70
Å våge	67	50	72	68

N = 96

Fagkompetansen som vektlegges av flest skoler i generell undervisning er arbeidslivskunnskap. 58 prosent vektlegger dette i stor grad. Videre vektlegger 39 prosent kunnskap om ressurser i lokalsamfunnet, og 34 prosent vektlegger etablererkunnskap. Entreprenøriell fagkompetanse er minst vektlagt i skoler med kun studieforbereende utdanningsprogram.

Andre halvdel av tabell 6.7 tar for seg andelene skoler som vektlegger at elevene skal utvikle ulike typer entreprenørielle egenskaper og holdninger. Over 80 prosent vektlegger i stor grad det å lære elevene å samarbeide, å ta ansvar og å stole på seg selv. Rundt 75 prosent av skolene vektlegger det å lære elevene å ta initiativ og å prøve og feile. I underkant av 70 prosent vektlegger i stor grad det å se muligheter, å våge og å tenke nytt. En del av disse egenskapene er mindre vektlagt i generell undervisning av skoler med kun studieforbereende utdanningsprogram.

6.4 Utbredelsen av entreprenørskapstilbud i videregående opplæring

Formålet med dette kapitlet om videregående opplæring har vært å beskrive utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring, både på nasjonalt nivå, ut fra geografi og ut fra utdanningsprogram (yrkesfag og studieforbereende). I alt har vi sett på seks entreprenørskapstilbud, og tabell 6.8 gjengir utbredelsen på nasjonalt nivå.

Tabell 6.8 Oversikt over utbredelsen av entreprenørskapstilbud i videregående. Andel skoler.

	Prosent
Samarbeidsprosjekt skole/arbeidsliv	75
Ungdomsbedrift (UE)	67
Elevbedrift (skolen selv)	44
Tverrfaglig prosjekt	40
”Entreprenørielle” metoder	39
Entreprenørskap og bedriftsutvikling	18

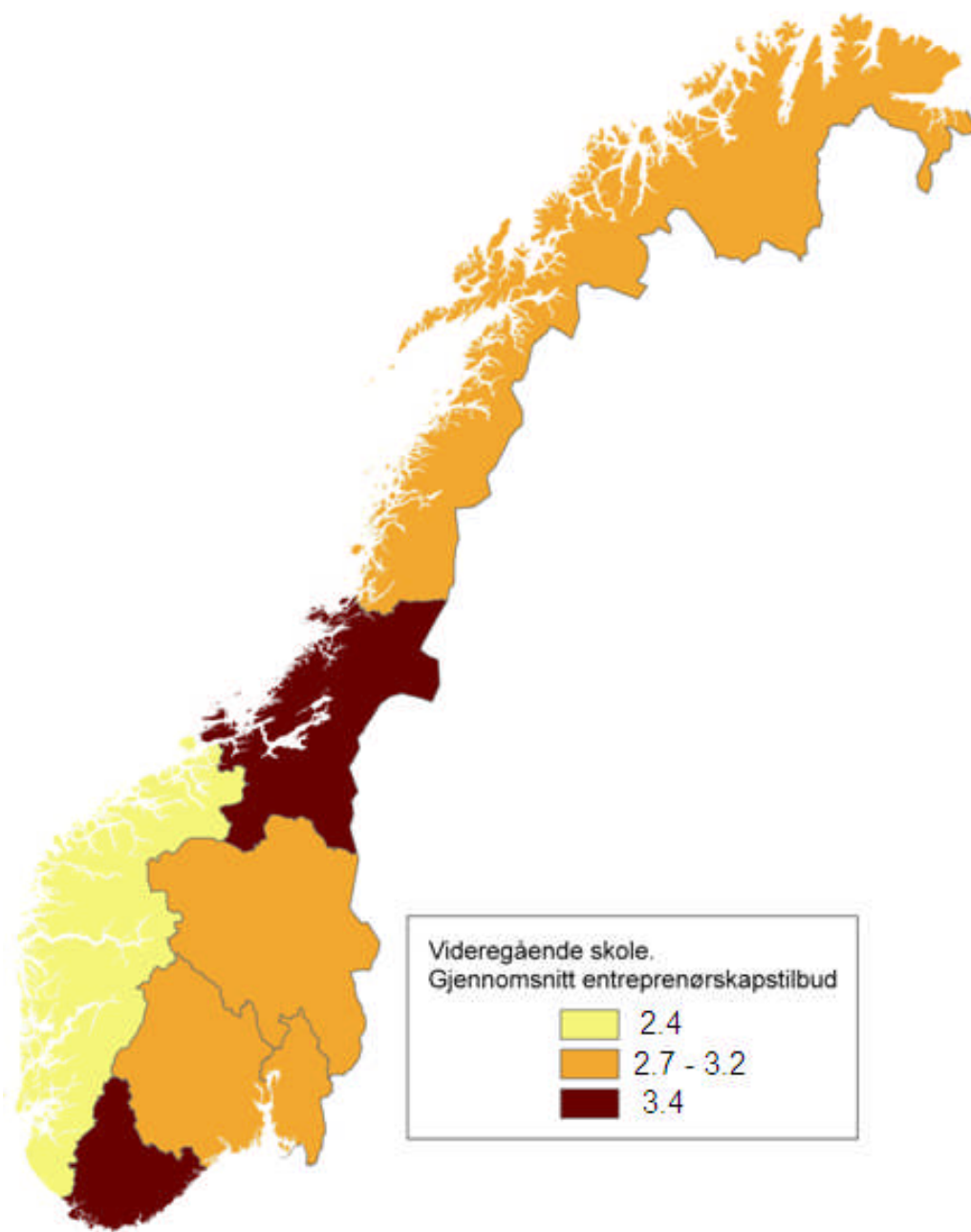
De mest utbredte tilbudene er samarbeidsprosjekt mellom skolen og arbeidslivet og Ungdomsbedrift. Slike prosjekter tilbys av henholdsvis 75 og 67 prosent av skolene. Elevbedrift i regi av skolen selv, andre typer tverrfaglige prosjekter og bruk av ”entreprenørielle metoder” i generell undervisning har også ganske stor utbredelse, fra 39 til 44 prosent. 18 prosent av videregående skoler tilbyr programfaget Entreprenørskap og bedriftsutvikling.

Vi har videre undersøkt om det er de samme eller forskjellige skoler som tilbyr ulike typer entreprenørskapstilbud. Ved å koble data fra eksterne aktører og data fra spørreundersøkelsen får vi en indikasjon på dette. Vi har full oversikt over entreprenørskapstilbudene til 96 skoler, og her finner vi følgende: fire prosent av skolene tilbyr ikke noen av entreprenørskapstilbud, 14 prosent tilbyr ett av de nevnte entreprenørskapstilbudene, 22 prosent tilbyr to tilbud, 25 prosent tilbyr tre tilbud, 26 prosent tilbyr fire tilbud, og 9 prosent av skolene tilbyr fem eller seks (alle) av de nevnte entreprenørskapstilbudene. EiU er minst utbredt i studieforbereidende skoler og mest utbredt i yrkesfag og kombinerte skoler.

Det er vanskelig å gi et helhetlig bilde ut fra geografi. Både fordelingen ut fra sentralitet og ut fra landsdel er usikker på grunn av at det i utvalget (96 skoler) er få skoler i noen landsdeler og få skoler i mindre sentrale strøk. Vi skal gjengi resultater, men vil understreke at disse er usikre.

For sentralitet finner vi at gjennomsnittet for entreprenørskapstilbud er høyest i skoler i det mest sentrale området og lavere i de andre områdene. Mens Storbyregioner har et skolesnitt på 3,2 tilbud har andre regioner et skolesnitt på 2,6 tilbud.

Vi har videre sett på landsdelsfordelingen, og denne er illustrert i figur 6.1 (neste side). Det tilbys i gjennomsnitt flest entreprenørskapstilbud i skolene i Trøndelag (Sør og Nord) og på Sørlandet (Vest-Agder og Aust-Agder), og det gis færrest tilbud på Vestlandet. På Vestlandet er det flest tilbud i Sogn og Fjordane og færrest i Møre og Romsdal. I landsdelene der det tilbys flest entreprenørskapstilbud er skolesnittet 3,4 tilbud, og i landsdelen der det tilbys færrest tilbud er skolesnittet 2,4 tilbud.

Figur 6.1 Gjennomsnitt entreprenørskapstilbud i videregående opplæring, landsdeler.

7 Hovedfunn fra undersøkelsen

Formålet med rapporten har vært å beskrive utbredelsen av entreprenørskapsopplæring, både på nasjonalt nivå, ut fra geografi og ut fra utdanningsprogram (videregående opplæring). Dette kapitlet skal gi en kort vurdering av data, kommentere kunnskapshullene, gi en oppsummering av resultatene og drøfte noen viktige tema.

Vurdering av datamaterialet

Kartleggingen er basert på et solid datamateriale. For de nasjonale eksterne aktørene har vi hatt tilgang til bakgrunnsdata om antall elever ved hver skole som deltar i alle programmer. Vi har all grunn til å tro at oversikten er presis og at eventuelle feil er tilfeldige. For utbredelsen av programfaget Entreprenørskap og bedriftsutvikling er det også all grunn til å tro at oversikten er nøyaktig, da vi her både har gjennomgått fagtilbudet slik det presenteres på skolenes nettsider og ringt skoleleder eller studieveileder og fått utfyllende informasjon om skolens fagtilbud. For entreprenørskapstilbud i skolers egen regi har vi utvalgsdata etter en spørreundersøkelse som ble besvart av 700 skoleledere. For videregående skole var svarprosenten meget god og representativitetsanalysen viser små avvik. For grunnskolen var svarprosenten for spørsmål om entreprenørskapstilbud svak. Analysen av representativitet viser noen avvik, men den indikerer også at utvalget ikke består av skoler som er mer opptatt av EiU enn andre skoler.

Kunnskapshull

Kartleggingen har noen åpenbare mangler. For det første har vi ikke kartlagt utbredelsen entreprenørskapstilbud i regi av lokale og regionale eksterne aktører. Spørreundersøkelsen tyder imidlertid på at slike entreprenørskapstilbud har et begrenset omfang. For det andre har vi ikke kartlagt i hvilke fag entreprenørskap brukes som arbeidsform eller som et emne som gjennomgås. Dette vil vi kunne gi informasjon om i forbindelse med elevundersøkelsen av læringsutbytte som gjennomføres i 2012 (delprosjekt 4a i følgeforskningen). For det tredje gir kartleggingen av entreprenørskapstilbud i regi av skolene selv ikke informasjon om antall timer som elevene bruker. For det fjerde har vi ikke informasjon om antall elever som har deltatt i entreprenørskapstilbud i regi av skolene selv. Vi mener at informasjon om antall timer og antall elever ville styrket kartleggingen, men det å innhente informasjon om slike forhold lot seg ikke gjøre innen dette prosjektets ressursomfang.

Oppsummering av resultater

Det er store variasjoner i skolers måte å utøve EiU på, og det gjør det utfordrende å kartlegge omfanget av fenomenet. Empirikapitlene 5 og 6 tok for seg både entreprenørskapstilbud i regi

av eksterne aktører og entreprenørskapstilbud i regi av skolen selv. I alt ble det sett på åtte entreprenørskapstilbud i grunnskolen og seks entreprenørskapstilbud i videregående opplæring. Tabell 7.1 oppsummerer resultatene på skolenivå (andel skoler).

Tabell 7.1 Oversikt over utbredelsen av entreprenørskapstilbud. Andel skoler.

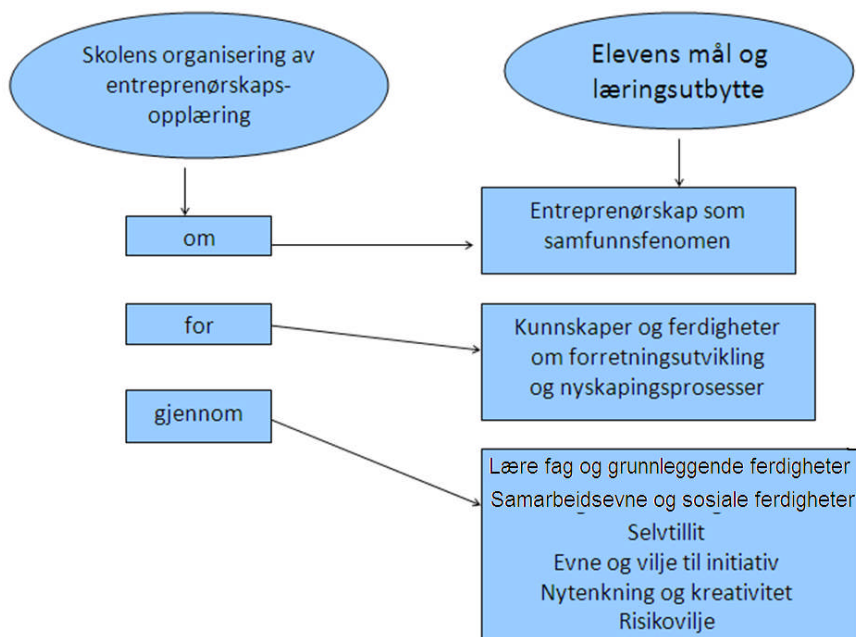
	Grunnskole	Videregående skole
Elevbedrift (skolen selv)	45	44
Samarbeidsprosjekt skole/arbeidsliv (skolen selv)	46	75
Annet tverrfaglig prosjekt (skolen selv)	23	40
”Entreprenørielle” metoder (skolen selv)	31	39
Elevbedrift/Ungdomsbedrift (UE)	22	67
FIRST LEGO League (FS)	6	
SMART (UE)	5	
Årets Nysgjerrigper (Forskningsrådet)	2	
Entreprenørskap og bedriftsutvikling		18

Når det gjelder elevnivået, dvs. antall elever som deltar i entreprenørskapstilbud har vi kunnet hente inn informasjon om dette for entreprenørskapstilbud i regi av eksterne aktører.

Kartleggingen forteller oss at årlig deltar: 14000 elever i elevbedrift i regi av Ungt Entreprenørskap; 11000 elever i ungdomsbedrift i regi av Ungt Entreprenørskap, og i snitt bruker de 200 timer; 5000 elever i SMART i regi av Ungt Entreprenørskap; 4000 elever i FIRST LEGO League i regi av FIRST Scandinavia, og i snitt bruker de 55 timer; og 2000 elever i Årets Nysgjerrigper i regi av Norges Forskningsråd.

En tredeling av entreprenørskapstilbud

Vi har tidligere redegjort for en tredelt inndeling av entreprenørskapstilbud: i) utdanning *om* entreprenørskap, ii) utdanning *for* entreprenørskap, og iii) utdanning *gjennom* entreprenørskap. Dette illustreres i figur 7.1.

Figur 7.1 Tilnærming til EiU og elevenes læringsutbytte.

I mangfoldet av entreprenørskapstilbud i grunnopplæringen kan vi skille mellom tilbud som: i) har et fokus på kunnskap og ferdigheter som er rettet mot det å starte og drive en virksomhet, og ii) har et fokus på å utvikle både personlige egenskaper og holdninger som er viktige for alle samfunnsområder. Den første gruppen av tiltak benevnes som ”for entreprenørskap” og den andre gruppen kan vi benevnes som ”gjennom entreprenørskap”. Vår gjennomgang viser at:

- Tiltak som faget entreprenørskap og bedriftsutvikling (videregående), ungdomsbedrift og elevbedrift (grunnskole og videregående) har både et for- og et gjennom-perspektiv
- Tverrfaglige prosjekter i regi av skolen eller eksterne aktører (SMART, Årets Nysgjerrigper, FIRST LEGO League), samarbeidsprosjekt skole/arbeidsliv og bruk av entreprenørielle metoder i generell undervisning har kun et gjennom-perspektiv.

For videregående opplæring kan 96 skoler klassifiseres og differensieres ut fra hvilket formål deres entreprenørskapstilbud har. Et første funn når vi differensierer mellom ulike typer entreprenørskapstilbud ut fra formål er at 76 prosent av skolene tilbyr entreprenørskapstilbud som inkluderer et for-perspektiv, mens 84 prosent av skolene tilbyr entreprenørskapstilbud med et ”gjennom-perspektiv. Av skolene som tilbyr entreprenørskapstilbud er det slik at: 42 prosent tilbyr hovedsakelig tiltak med et gjennom-perspektiv, 23 prosent av skolene tilbyr hovedsakelig entreprenørskapstilbud som inkluderer et ”for”-perspektiv, og 35 prosent har et delt fokus.

For grunnskolen kan 259 skoler klassifiseres og differensieres ut fra hvilket formål deres entreprenørskapstilbud har. Et første funn er at 49 prosent av skolene tilbyr entreprenørskap med et ”for”-perspektiv, mens 71 prosent av skolene tilbyr entreprenørskapstilbud med et gjennom-perspektiv. Av skolene som tilbyr entreprenørskapstilbud er det slik at: 59 prosent tilbyr hovedsakelig tiltak med gjennom-perspektiv, 18 prosent av skolene tilbyr hovedsakelig tiltak som inkluderer et ”for”-perspektiv, og 23 prosent har et delt fokus.

Variasjoner i entreprenørskapstilbud

De sikreste tallene for regionale variasjoner har vi for grunnskolen. Vi har sett på både sentralitet og landsdel/fylke. Gjennomsnittet av entreprenørskapstilbud i grunnskolen er høyest i de mindre sentrale områdene (tettstedsregioner og Spredtbygde områder) og lavest i mer sentrale områder (Storbyregioner og Småbyer innenfor DPV). I grunnskolen tilbys det i gjennomsnitt flest entreprenørskapstilbud i skolene i Trøndelag (Sør og Nord), Innlandet (Hedmark og Oppland), Nordland og Sogn og Fjordane. Det er færrest tilbud i Troms, Oslo, Akershus og på Sørlandet (Vest-Agder og Aust-Agder).

I videregående opplæring besto utvalget av veldig få skoler i enkelte landsdeler og mindre sentrale områder. Her fikk vi imidlertid klarlagt et EiU er mindre utbredt i studieforberedende skoler sammenlignet med yrkesfagskoler og kombinerte skoler.

Entreprenørskaptiltak bare som fag og prosjekt

Til tross for at vi har konkretisert ”entreprenørielle metoder” kan denne kategorien fortsatt fremstå som noe vanskelig å håndtere. Vi skal derfor også gjengi utbredelsen av entreprenørskap der vi kun ser på entreprenørskap som eget fag og som arbeidsformen

prosjektarbeid. Her har vi videre grovkategorisert de ulike typene prosjektarbeid i elevbedrift (i UEs regi og skolens regi) og i tverrfaglige prosjekter (i eksterne aktørers regi og skolens regi).

Tabell 7.2 Oversikt over utbredelsen av entreprenørskap som fag og som prosjekt i grunnskole og videregående. Andel skoler.

	Grunnskole	Videregående
Elevbedrift/Ungdomsbedrift i regi av UE	22	67
Andre tverrfaglige prosjekter i regi av eksterne aktører	12	
Elevbedrift i skolens egen regi	45	44
Andre tverrfaglige prosjekter i regi av skolen selv	56	81
Entreprenørskap og bedriftsutvikling		18

Tabell 7.2 forteller at 22 prosent av grunnskolene tilbyr elevbedrift i regi av UE og 45 prosent tilbyr elevbedrift i egen regi. 51 prosent av skolene tilbyr andre tverrfaglige prosjekter (enn elevbedrift) i egen regi og 12 prosent tilbyr tverrfaglige prosjekter i regi av eksterne aktører.

Tabell 7.3 forteller også at 67 prosent av videregående skoler tilbyr elevbedrift i regi av UE og 44 prosent tilbyr elevbedrift i egen regi. 81 prosent av skolene tilbyr andre tverrfaglige prosjekter i egen regi. 18 prosent av skolene har faget entreprenørskap og bedriftsutvikling.

Stimulering av entreprenørskapskompetanse

Et siste tema som vi skal se på er om det er de samme skoler som vektlegger å stimulere ulike former for entreprenørskapskompetanse, eller om ulike former for entreprenørskapskompetanse stimuleres av ulike skoler. Et hyppig brukt mål på intern konsistens er Cronbach`s alpha, og et annet mål er bivariate korrelasjoner. Vi skal her se på fordelingene for grunnskolen.

Entreprenøriell fagkompetanse er operasjonalisert som etablererkunnskap, arbeidslivskunnskap og kunnskap om ressurser i lokalsamfunnet. Cronbach`s alpha er 0,75 og de bivariate korrelasjonene er middels sterke (korrelasjonene ligger mellom 0,46 til 0,58). Funnene tyder på at det i stor grad er de samme skolene som vektlegger etablererkunnskap som også vektlegger å stimulere arbeidslivskunnskap og kunnskap om ressurser i lokalsamfunnet.

For entreprenørielle egenskaper hadde vi en lengre liste av egenskaper. Noen av disse er nok viktige i alle livets områder, mens andre kanskje er særlig viktige for de som skal starte en virksomhet. I denne analysen har vi valgt å se på: i) å se muligheter, ii) å tenke nytt, iii) å ta initiativ, iv) å våge og v) å prøve og å feile. Cronbach`s alpha er 0,85 og de bivariate korrelasjonene er middels sterke (korrelasjonene ligger mellom 0,47 til 0,59). Ifølge skolelederne er det altså slik at det i stor grad er de samme skolene som vektlegger å stimulere ulike former entreprenørielle egenskaper.

Oppsummering i ti punkter

Avslutningsvis skal vi gjengi hovedfunnene i ti punkter. Vi skal her fokusere på funn som gjelder utbredelsen av entreprenørskapstilbud, men vil avslutningsvis ta med to punkter som gjelder utbredelsen av faktorer som fremmer EiU.

1. Den store majoriteten av grunnskoler og videregående skoler tilbyr ett eller flere entreprenørskapstilbud: 82 prosent av grunnskoler og 96 prosent av videregående skoler har ett eller flere entreprenørskapstilbud.
2. Entreprenørskap i utdanningen er mer utbredt i videregående opplæring enn i grunnskolen: videregående skoler har i gjennomsnitt 2.8 tilbud sammenlignet med 1.8 tilbud i grunnskolen.
3. Entreprenørskap i utdanningen er mer utbredt i yrkesfaglige utdanningsprogram enn i studieforberedende utdanningsprogram: kombinerte skoler har i gjennomsnitt 3.1 tilbud, skoler med yrkesfag har i gjennomsnitt 2.8 tilbud og skoler med studieforberedende har 1.9 tilbud.
4. De mest utbredte entreprenørskapstilbudene i grunnskolen er samarbeidsprosjekt mellom skolen og arbeidslivet og elevbedrift i skolens egen regi, som tilbys av henholdsvis 46 og 45 prosent av skolene.
5. De mest utbredte entreprenørskapstilbudene i videregående opplæring er samarbeidsprosjekt mellom skolen og arbeidslivet og ungdomsbedrift i regi av UE, som tilbys av henholdsvis 75 og 67 prosent av skolene.
6. I grunnskolen vektlegger majoriteten av skolene entreprenørskapstilbud med et fokus på å utvikle generelle entreprenørielle egenskaper: 59 prosent tilbyr hovedsakelig tiltak med ”gjennom”-perspektiv, 18 prosent av skolene tilbyr hovedsakelig tiltak som inkluderer et ”for”-perspektiv, og 23 prosent har et delt fokus.
7. I videregående opplæring har over halvparten av skolene både tilbud med et fokus på å utvikle generelle entreprenørielle og spesifikt entreprenørielle egenskaper og kunnskaper: 42 prosent tilbyr hovedsakelig tiltak med ”gjennom”-perspektiv, 23 prosent av skolene tilbyr hovedsakelig entreprenørskapstilbud som inkluderer et ”for”-perspektiv, og 35 prosent har et delt fokus.
8. I grunnskolen er entreprenørskapstilbud mest utbredt i skoler mindre sentrale områder av landet, og utbredelsen er størst i skoler i Trøndelag, Innlandet, Nordland og Sogn og Fjordane.
9. Faktorer som fremmer EiU er utbredt i et mindretall av grunnskoler: Ifølge skoleleder har 25 prosent av skolene enten forankret EiU i planverk og/eller bruker handlingsplanen aktivt, 46 prosent av skolene har søkt opp informasjon/veiledning om entreprenørskap, og 21 prosent av skolene har partnerskapsavtale med næringslivet.
10. Faktorer som fremmer EiU er utbredt i et flertall videregående skoler: Ifølge skoleleder har 52 prosent av skolene enten forankret EiU i planverk og/eller bruker handlingsplanen aktivt, 78 prosent av skolene har søkt opp informasjon/veiledning om entreprenørskap, og 69 prosent av skolene har partnerskapsavtale med næringslivet.

Referanser

- FIRST Scandinavia 2011, *FIRST LEGO League*. Nettside: www.firstscandinavia.org
- Frydenlund, S., Eide, T.H. & Johansen, V. 2006, *Følgforskning av Ungt Entreprenørskaps program: 3. års følgeevaluering*. ØF-notat 07/2006. Lillehammer: Østlandsforskning
- Gründerfrø 2011, *Generell informasjon*. Nettside: www.grunderfro.no
- Statistisk sentralbyrå 2011, *Statistikkbanken*. Nettside: www.ssb.no
- Harris-Christensen, H. & Eide, T.H. 2007, Entreprenørskap er en muskel som kan trenes. ØF-notat 03/2007. Lillehammer: Østlandsforskning
- Høgskolen i Sogn- og Fjordane 2010, *Entreprenørskap og REAL i barnehage, skule og lokalsamfunn*. Nettside: www.hisf.no
- Johansen, V. & Eide, T.H. 2006, Hovedkonklusjoner fra følgforskning av UEs program. ØF-notat 13/2006. Lillehammer: Østlandsforskning
- Johansen, V. 2007, *Evaluering av Din Framtid*. ØF-notat 11/2007. Lillehammer: Østlandsforskning
- Johansen, V., Schanke, T & Skålholt, A. 2008a, *Entreprenørskapsopplæring og elevenes læringsutbytte*. ØF-rapport 08/2008. Lillehammer: Østlandsforskning
- Johansen, V., Schanke, T. & Lauritzen, T. 2008b, *Ungt Entreprenørskap og regional utvikling*. ØF-rapport 2008/18. Lillehammer: Østlandsforskning
- Johansen, V. & Schanke, T. 2009, *Trivsel og fravær i videregående opplæring*. ØF-rapport 08/2009. Lillehammer: Østlandsforskning
- KD, KR D & NHD (Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet) 2009, *Entreprenørskap i utdanningen – fra grunnskole til høyere utdanning 2009–2014*.
- KD, KR D & NHD (Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet) 2006, *Se mulighetene og gjør noe med dem! Revisjon*.
- KD, KR D & NHD (Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet) 2004, *Se mulighetene og gjør noe med dem! – strategi for entreprenørskap i utdanningen 2004-2008*.
- Læringscenteret 2000, *Veiledning for arbeidet med entreprenørskap i grunnskolen og videregående opplæring*. Skien: Høgskolen i Telemark
- Ovesen, S. & Rotefoss, B. 2010, *Et solid løft! - en evaluering av satsningen på entreprenørskap i skolen i Nordland*. KPB-rapport 1/2010. Bodø: Kunnskapsparken
- Riese, H. 2010, *Friendship and learning: Entrepreneurship education through mini-enterprises*. PhD-avhandling. Bergen: Universitetet i Bergen

- Rosa, P., Scott, M.G. & Klandt, H. 1996, *Educating Entrepreneurs in Modernising Economies*. Ipswich: Avebury
- Rotefoss, B. & Nyvold, C., 2007, *Entreprenørskapskompetanse i norsk grunnskole 2006/07*. KPB-rapport 1-2007. Bodø: Kunnskapsparken
- Rotefoss, B., Nyvold, C. & Ovesen, S. 2008, *Evaluering av regjeringens strategiplan for entreprenørskap i utdanningen 2004-2008*. KPB-rapport 4-2008. Bodø: Kunnskapsparken
- Skogen, K. & Sjøvoll, J. (red.) 2009, *Pedagogisk entreprenørskap: Innovasjon og kreativitet i skoler i Norden*. Trondheim: Tapir.
- Skogvold, A. 2008, *1000 grensepasseringer*. NF-arbeidsnotat 1010/2008. Bodø: Nordlandsforskning
- Spilling, O.R. & Johansen, V. 2011, *Entreprenørskap i utdanningen - perspektiver og begreper*. NIFU-Rapport 4. Oslo: NIFU.
- Ungt Entreprenørskap 2011, *UEs programmer for hele utdanningsløpet*. Nettside: www.ue.no/
- Utdanningsdirektoratet 2011, *Grunnskolenes informasjonssystem*. Nettside: www.wis.no/gsi/
- Utdanningsdirektoratet 2010, *Kunnskapsløftet - fag og læreplaner*. Nettside: www.udir.no/grep
- Utdanningsdirektoratet, fylkeskommunene & KS 2010, *Oversikt over programområder*. Nettside: www.vilbli.no/
- Vibe, N. 2010, *Spørsmål til Skole-Norge høsten 2010. Resultater og analyser fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse blant skoler og skoleiere*. NIFU-Rapport 40. Oslo: NIFU.

Entreprenørskap i grunnopplæringen. Status 2010

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) og Østlandsforskning (ØF) fikk våren 2010 i oppdrag å gjennomføre en følgeforskning av entreprenørskap i utdanningen (EiU) i perioden 2010-14. Arbeidet er organisert i fem delprosjekter, og denne rapporten er resultatet av delprosjekt 2A: "Statusbeskrivelse for grunnopplæringen 2010". Formålet med delprosjektet og denne rapporten er å beskrive utbredelsen av ulike former for entreprenørskapsopplæring i grunnskolen og videregående opplæring. Vi kartlegger i alt åtte tilbud i grunnskolen og seks tilbud i videregående opplæring.

Det er hentet inn tre typer data i dette prosjektet. For det første har vi gjennomgått fagtilbudet til alle videregående skoler for å kartlegge utbredelsen av programfaget "Entreprenørskap og bedriftsutvikling". For det andre har vi systematisert data om utbredelsen av entreprenørskapstilbud fra de eksterne tilbyderne Ungt Entreprenørskap, FIRST Scandinavia og Norges forskningsråd. For det tredje gjorde vi en spørreundersøkelse blant mer enn 700 skoleledere som inkluderte spørsmål om utbredelsen av entreprenørskapstilbud i skolens egen regi.

Rapport nr.: 05/2011

ISBN nr: 978-82-7356-681-2